

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN KURULUŞU, GÖREVLERİ VE YARGILAMA USULÜ

*Gründung, Zuständigkeiten und Verfahrensrecht des Europäischen
Gerichtshofs für Menschenrechte*

Yrd. Doç. Dr. Tahir MURATOĞLU*

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Konseyince hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme daha sonraki tarihlerde protokoller yoluyla değiştirilmiş ve güncellenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Sözleşmeyi ve protokollerden önemli bir kısmını imzalamış ve yürürlüğe koymuştur. Usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan bu düzenlemeler Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası uyarınca kanun hükmünde olup, bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Ayrıca bunlar kanunlara göre öncelikli olarak uygulanma özelliğine sahiptir. Anayasa'nın bu hükmü nedeniyle Sözleşme hukukumuzda çok önemli bir yere sahiptir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde temel hak ve hürriyetlerin yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kuruluşu ve görevleri ile yargılama usulü hakkında da düzenlemeler mevcuttur. Kişiler veya sözleşmeciler devletler Sözleşmede öngörülen usuller dahilinde Mahkemeye başvurup, haklarının korunması veya diğer sözleşmeciler devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmeleri talebinde bulunabilirler. Sözleşme ile öngörülen yargısal mekanizmanın işleyebilmesi ve temel hak ve hürriyetlerin uluslararası alanda korunabilmesi için, Mahkemenin kuruluş ve işleyişine ilişkin bu düzenlemelerin dikkate alınması ve bunlara uygun hareket edilmesi gerekir. Bu nedenle Sözleşmede yer alan temel haklara ilişkin hükümlerin yanında bu hakların ne şekilde ve hangi usuller dairesinde korunabileceğine ilişkin hükümlerin incelenmesi de son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Görev, Kabul Edilebilirlik Koşulları, Yargılama Usulü.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Europäische Menschenrechtskonvention, die nach dem Zweiten Weltkrieg vom Europarat vorbereitet wurde, wurde am 4. November 1950 unterzeichnet und ist am 3. September 1953 in Kraft getreten. Nach ihrem Inkrafttreten wurde die Konvention durch Protokolle geändert und aktualisiert. Die Türkische Republik

---

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, tahirmuratoglu@yahoo.com.

hat die Konvention und einen wesentlichen Teil der Protokolle unterzeichnet und in Kraft gesetzt. Gemäß Art. 90 Abs. 5 der türkischen Verfassung haben diese verfahrensgemäß in Kraft gesetzten Regelungen Gesetzeskraft. Gegen sie kann das Verfassungsgericht mit der Behauptung der Verfassungswidrigkeit nicht angerufen werden. Außerdem haben diese Regelungen Anwendungsvorrang gegenüber nationalen Gesetzen. Aufgrund Art. 90 Abs. 5 der türkischen Verfassung hat die Konvention eine bedeutende Rolle im türkischen Recht.

In der Europäischen Menschenrechtskonvention sind neben Rechten und Freiheiten auch Regelungen über die Gründung, Zuständigkeiten und Arbeitsweise des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte enthalten. Personen oder Vertragsstaaten können im Rahmen der in der Konvention vorgesehenen Regelungen den Gerichtshof anrufen und verlangen, dass ihre Rechte geschützt werden oder andere Vertragsparteien ihren Verpflichtungen nachkommen. Damit das gerichtliche System, das von der Konvention vorgesehen wird, funktionieren kann und die Menschenrechte im internationalen Raum geschützt werden können, müssen die prozessrechtlichen Regelungen der Konvention beachtet werden. Deshalb sind neben Rechten und Freiheiten der Konvention auch die Regelungen darüber, wie und nach welchen Regeln diese Rechte geschützt werden, von äußerster Bedeutung.

Stichwörter: Die Europäische Menschenrechtskonvention, Der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte, Zuständigkeit, Zulässigkeitsvoraussetzungen, Gerichtsverfahren.

I. Giriş

Kişilere kamu gücü karşısında hukuki koruma sağlayan normlar Anayasa ve kanunlarla sınırlı olmayıp, uluslararası sözleşmeler de bu konuda etkin bir rol oynayabilmektedir. Avrupa ülkeleri ve ülkemiz açısından bu konuda en önemli uluslararası sözleşme şüphesiz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir (AİHS). Sözleşmenin iç hukukumuzda sahip olduğu yeri gösteren temel düzenleme Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasıdır. Bu hüküm Sözleşmenin kanun hükmünde olduğunu, Sözleşme hükümlerinin Anayasa'ya aykırılığının ileri sürülemeyeceğini ve Sözleşmenin aynı konuda kanunlardan farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda Sözleşme hükümlerinin esas alınacağını öngörmektedir.¹ Yargılama usulüne ilişkin kanunlarımızda da Sözleşmeye atıfta bulunulmakta, Sözleşme ile kurulan yargı merciince tesis edilen mahkumiyet kararlarının yargılamanın yenilenmesi ile sonuçlanabileceği hüküm altına alınmaktadır.² Bu düzenlemeler Sözleşmenin ulusal mahkemelerce yü-

---

¹ Konu hakkında bkz. Salihpaşaoğlu, AİHM ve Türkiye, s. 263 vd.

² Bkz. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu, m. 53/1-ı; 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, m. 375/1-j; 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, m. 311/1-f.

rütülen yargısal faaliyetler üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin en belirgin özelliği bir Mahkeme teşkilatına yer vermesi, kişileri Sözleşmede yer alan haklarının ihlal edildiği iddiasıyla Mahkemeye başvurma yetkisiyle donatması ve böylece Sözleşmeye taraf devletlerin uluslararası bir mahkeme tarafından yargılanmasına imkan tanımasıdır.³ Sözleşme ile oluşturulan hukuki koruma sisteminin iyi anlaşılabilmesi ve Sözleşmenin sunduğu hak arama hürriyetinin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için, Mahkemenin yapısı ve işleyişi hakkında yeterli bilgiye sahip olunması şarttır. Bu durum dikkate alınarak aşağıda öncelikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ortaya çıkışı ve gelişim süreci hakkında kısa bir bilgi verilecek, ardından da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kuruluş ve görevleri ile yargılama usulüne ilişkin temel bazı konulara yer verilecektir.

II. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ortaya Çıkış ve Gelişim Süreci

İkinci Dünya Savaşı'nın arkasında bıraktığı yıkım ve hak ihlalleri nedeniyle savaşın sona ermesinden hemen sonra temel insan haklarını garanti altına alma amacına yönelik olarak birtakım çalışmalar yapılmaya başlandı.⁴ Bu bağlamda 12 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (*The Universal Declaration of Human Rights*) kabul ve ilan edildi.⁵ Beyannamenin ilanından hemen önce 1948 yılının Mayıs ayında Hollanda'nın Lahey (*The Hague / Den Haag*) kentinde toplanan Avrupa Kongresinde Avrupa'da bir birlik kurulması ve bu birliğe temel teşkil etmek üzere bir Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanması kararı alındı.⁶ Kongrede alınan bu karar doğrultusunda 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi (*Council of Europe*) kuruldu.⁷ Merkezi Fransa'nın Strazburg (*Strasbourg*) kentinde olan Konsey de Birleşmiş Milletler gibi insan haklarının korunması amacına yönelik olarak birtakım faaliyetlerde bulunmaya başladı.⁸

---

³ Bkz. Turabi, Bireysel Başvuru, s. 25 vd.; Karaaslan, AİHM'nin Yapısı, s. 108 vd.

⁴ Tezcan / Erdem / Sancakdar / Önok, İnsan Hakları, s. 31 vd.

⁵ Bkz. <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> (Erişim Tarihi: 23.05.2016); 27.05.1949 tarih ve 7217 sayılı Resmi Gazete (RG); Turabi, Bireysel Başvuru, s. 25.

⁶ Partsch, Die Entstehung, s. 633 vd.; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 1; Mayer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Einleitung, Rn. 1 vd.

⁷ Türkiye Avrupa Konseyine 13.04.1950 tarihinde üye olmuştur. Bkz. <http://www.coe.int/en/web/portal/turkey> (Erişim Tarihi: 23.05.2016). Avrupa Konseyi Statüsü'nün kabulü hakkında bkz. 12.12.1949 tarih ve 5456 sayılı Avrupa Konseyinin Kurulması Hakkında İmzalanmış Olan Statünün Onanmasına Dair Kanun, 17.12.1949 tarih ve 7382 sayılı RG.

⁸ Bkz. Meyer-Ladewig, EMRK, Einleitung, Rn. 1; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 1 vd.

Avrupa Konseyi Statüsü'ne (*Statute of the Council of Europe*)⁹ göre, Avrupa Konseyinin amacı Konsey üyeleri arasında daha yakın bir işbirliğini gerçekleştirmek, böylece Konsey üyelerinin ortak mirası olan gaye ve esasları korumak ve desteklemek, ayrıca Konsey üyelerinin ekonomik ve sosyal yönden ilerlemelerine katkı sunmaktır (m. 1/a). Bu amaca ulaşabilmek için Avrupa Konseyi organları tarafından kullanılacak araçlardan biri de insan haklarının ve temel hürriyetlerin korunması ve geliştirilmesidir (m. 1/b). Statüye göre Avrupa Konseyine üye olan her devlet hukukun üstünlüğü ilkesi ile kendi yargılama yetkisine tabi olan tüm kişilerin insan haklarından ve temel hürriyetlerden faydalanması gerektiği ilkesini kabul eder. Üye devletlerden her biri Statünün birinci bölümünde, yani ilk maddesinde ifade edilen amaca ulaşabilmek için samimi ve aktif bir şekilde işbirliğinde bulunmayı taahhüt eder (m. 3). Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesi (*the Committee of Ministers*) ve Parlamenterler Meclisi (*Parliamentary Assembly*)¹⁰ adlarında iki organı bulunmaktadır (m. 10).¹¹ Bakanlar Komitesi üye devletlerin dışişleri bakanlarından veya dışişleri bakanlarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Bakanlar Komitesinde Avrupa Konseyine üye her devletin bir temsilcisi vardır ve her temsilci bir oy hakkına sahiptir (m. 14). Avrupa Konseyinin danışma organı olan Parlamenterler Meclisi ise Konseye üye devletlerin temsilcilerinden oluşur. Bu temsilciler kural olarak üye devlet parlamentoları tarafından seçilir veya atanır. Bakanlar Komitesinden farklı olarak üye devletlerin Parlamenterler Meclisine göndereceği temsilci sayısı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir (m. 25 vd.).¹²

Avrupa Konseyi kurulduğu tarihten hemen sonra çalışmalarına başlamış ve Avrupa Konseyi Sözleşmeleri olarak da adlandırılan birçok uluslararası sözleşmenin imzalanmasını sağlamıştır.¹³ Bu sözleşmelerden en önemlisi

⁹ Bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> (Erişim Tarihi: 23.05.2016); 17.12.1949 tarih ve 7382 sayılı RG.

¹⁰ Bu organ 1994 yılına kadar Danışma Meclisi (*the Consultative Assembly*) olarak adlandırılmaktaydı. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 1994 yılının Şubat ayında aldığı bir karara istinaden bundan böyle tüm Avrupa Konseyi belgelerinde *Danışma Meclisi* ifadesi yerine *Parlamenterler Meclisi* ifadesi kullanılmaya başlandı.

¹¹ Avrupa Konseyi Konsey Statüsü'nde ifade edilen bu organlardan başka birtakım kurumlara daha sahiptir. Bunlardan en önemlisi aşağıda incelenecek olan ve AİHS ile düzenlenen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresidir (*Congress of Local and Regional Authorities*). Bu ikinci kurum hakkında bkz. Muratoğlu, Özerklik Şartı, s. 739 vd.

¹² Örneğin Almanya, Fransa, İtalya ve Rusya gibi ülkelerin Parlamenterler Meclisinde 18 temsilcisi bulunurken, Türkiye, İspanya ve Polonya'nın 12 temsilcisi bulunmaktadır. Avrupa Konseyine üye olan küçük devletlerden San Marino, Monako ve Lichtenstein ise Parlamenterler Meclisinde 2 üye ile temsil edilmektedir.

¹³ Bu sözleşmelerden bazıları şunlardır: Avrupa Sosyal Şartı (*European Social Charter*),

şüphesiz İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşme (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*) veya daha kısa ve bilinen adıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir (*European Convention on Human Rights*). Sözleşme 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmış ve Sözleşmenin on devlet tarafından iç hukukta onaylanıp onay belgelerinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinin ardından 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 57. maddesine göre¹⁵ devletler Sözleşmenin imzalandığı veya onay belgelerinin sunulduğu sırada kendi egemenlikleri altında bulunan yerlerde yürürlükte bulunan bir kanuni düzenlemenin Sözleşmenin belirli hükümlerine uygun olmadığı ölçüde Sözleşmenin ilgili hükümlerine ihtirazi kayıt koyabilirler. Ancak Sözleşmeye genel nitelikte çekince konamaz. Sözleşmenin 58. maddesine göre¹⁶ Sözleşmeye taraf olan devletlerin Sözleşmeyi feshetmeleri mümkündür. Aynı maddeye göre Avrupa Konseyi üyeliği sona eren devletler de Sözleşmeye taraf olmaktan çıkar.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanıp yürürlüğe girdikten sonra bir taraftan Sözleşmeye bazı eklemeler yapılmış, diğer taraftan da Sözleşme güncellenmiştir. Bu ekleme ve güncellemeler protokoller yoluyla olmuştur. Protokollerden bazıları Sözleşmede yer alan haklara ilaveten yeni birtakım haklara yer verdiğiinden, bunlar Sözleşmenin yanında ayrı bir varlığa sahiptir.¹⁷ Buna karşın protokollerden bazıları sadece mevcut Sözleşmenin hükümlerine ilişkin birtakım değişiklikler içermektedir.¹⁸ Son olarak AİHS'nin bazı hükümlerinde değişiklik yapan 14 No'lu Protokol yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede ve Sözleş-

---

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (*European Charter of Local Self-Government*), Avrupa Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi (*European Cultural Convention*). Avrupa Konseyi sözleşmelerinin listesi için bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>; sözleşmelerin Türkçe listesi için bkz. <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak.html> (Erişim Tarihleri: 23.05.2016).

¹⁴ Sözleşmenin tarihi gelişimi hakkında bkz. Partsch, *Die Entstehung*, s. 631 vd.; Frowein / Peukert, *EMRK, Einführung*, Rn. 1 vd.; Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 1 vd.

¹⁵ Bu hüküm Sözleşmenin ilk halinin 64. maddesine tekabül etmektedir.

¹⁶ Bu hüküm Sözleşmenin ilk halinin 65. maddesine tekabül etmektedir.

¹⁷ Bu tür protokoller AİHS Ek Protokolü ile 4, 6, 7, 12, 13 ve 16 no'lu protokollerdir. AİHS 2 No'lu Protokol de esasen bu nitelikte iken, 11 No'lu Protokol ile kaldırılmıştır.

¹⁸ Bunlar 3, 5, 8, 9, 10, 11, 14, 14bis ve 15 no'lu protokollerdir. Bunlardan 10 No'lu Protokol yürürlüğe girmemiş, 11 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile anlamını yitirmiş ve konusuz kalmıştır. Bkz. Gözlügül / Poyraz, *AİHS Uygulamasında*, s. 66. 14bis No'lu Protokol 14 No'lu Protokol'den sonra ve henüz 14 No'lu Protokol yürürlüğe girmeden, 14 No'lu Protokol'ün usule ilişkin bazı hükümlerinin bir an önce yürürlüğe girmesi amacıyla yapılmış geçici nitelikte bir protokoldür. 14bis No'lu Protokol 01.10.2009 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 14 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girdiği 01.06.2010 tarihinde yürürlükten kalkmıştır. Bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

me ile kurulan sistemde birtakım değişiklikler öngören 15 ve 16 no'lu protokoller ise imzaya açılmış, ancak henüz yürürlüğe girmemişlerdir.¹⁹

Türkiye Cumhuriyeti Devleti AİHS'yi 4 Kasım 1950 tarihinde, Ek Protokol'ü de (1 No'lu Protokol) 20 Mart 1952 tarihinde imzalamış, her iki metni de 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun ile onaylamıştır.²⁰ AİHS'nin 59. maddesinin 4. fıkrası²¹ uyarınca AİHS ve Ek Protokol Türkiye açısından onay belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine tevdi edildiği gün olan 18 Mayıs 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²² Türkiye AİHS'nin ana metnine herhangi bir çekince koymamış, ancak AİHS Ek Protokolü'nün 2. maddesinde yer alan eğitim hakkına 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu'nu gerekçe göstererek çekince koymuştur.²³ Türkiye daha sonraki yıllarda 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13 ve 14 no'lu protokolleri imzalamış,²⁴ bunlardan 2, 3, 5, 6, 8, 11, 13 ve 14 no'lu protokolleri onaylamış ve yürürlüğe koymuştur. 4 No'lu Protokol 23 Şubat 1994 tarih ve 3975 sayılı Kanunla onaylamış,²⁵ ancak onay belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine tevdi edilmemesi nedeniyle AİHS'nin 59. maddesinin 4. fıkrası uyarınca bu protokol Türkiye açısından henüz yürürlüğe girmemiştir.²⁶ 7, 9 ve 12 no'lu protokoller

¹⁹ 15 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesi halinde getireceği en önemli değişiklik Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde dava açma süresinin iç hukuk yollarının tüketildiği tarihten sonraki 4 ayla sınırlandırılması olacaktır (15 No'lu Protokol, m. 4) Başka bir değişiklik için bkz. aşağıda dipnot 40 ve 138. dipnotun bulunduğu yer. 16 No'lu Protokol ise, Sözleşmeye taraf devletlerin yüksek mahkemelerine Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerle ilgili konularda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden görüş isteme imkanı tanımaktadır. Bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> (Erişim Tarihi: 23.05.2016). Konu hakkında bkz. Gözlügül / Poyraz, AİHS Uygulamasında, s. 70 vd.

²⁰ 19.03.1954 tarih ve 8662 sayılı RG.

²¹ Bu hüküm Sözleşmenin ilk halinin 66. maddesinin 3. fıkrasına tekabül etmektedir.

²² Bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/> (Erişim Tarihi: 23.05.2016); Salihpaşaoğlu, AİHM ve Türkiye, s. 262; Karaaslan, AİHM'nin Yapısı, s. 108.

²³ Bkz. 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanun, m. 2 ve 3: 19.03.1954 tarih ve 8662 sayılı RG. Ayrıca bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

²⁴ 10 No'lu Protokol hakkında bkz. yukarıda dipnot 18.

²⁵ Bkz. 26.02.1994 tarih ve 21861 sayılı RG; 14.07.1994 tarih ve 21990 sayılı RG.

²⁶ Anayasa'nın 90. maddesinin 1. fıkrasına göre uluslararası sözleşmelerin onaylanması, bunların TBMM tarafından bir kanunla uygun bulunması şartına bağlıdır. Bu hüküm Anayasa'nın 90. maddesinin 2. ve 3. fıkraları kapsamında kalmayan uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girebilmesi için gerekli asgari koşula yer vermektedir. AİHS'nin 59. maddesinin 4. fıkrası hükmünden de anlaşılacağı gibi, bu koşulun gerçekleşmesi her zaman uluslararası bir sözleşmenin yürürlüğe girmesi için yeterli olmayabilir. Bu noktada kanunun gereğinin uzun yıllar yerine getirilmemesi nedeniyle yürütme organının ve dolayısıyla devletin sorumluluğunun söz konusu olup olmayacağı sorusu ile karşılaşılabılır. Burada bu konudaki tartışmalara girilmeyecektir.

ise henüz onaylanmamıştır. Bunlardan 9 No'lu Protokol onaylanmamış olsa da, daha sonra yürürlüğe giren 11 No'lu Protokol bu Protokolü de kapsadığından, 9 No'lu Protokol'ün onaylanmamasının herhangi bir hukuki sonucu olmamıştır. Sonuç olarak AİHS Ek Protokolü'nün 2. maddesi ile 4, 7 ve 12 no'lu protokoller hariç olmak üzere AİHS ve Sözleşmeye ek protokoller Türkiye tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.²⁷

III. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kuruluş ve Gelişim Süreci

1948 yılının Mayıs ayında Lahey'de toplanan ve Avrupa Konseyinin kurulmasına önyak olan Avrupa Kongresinde temel hak ve hürriyetlerin ihlal edildiği yönündeki iddialara bakacak bir mahkemenin kurulması talep edilmişti.²⁸ İşte Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren AİHS'nin 19. maddesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (*European Court of Human Rights*) kurulmasını öngörüyordu. Gerçi bu hüküm henüz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) fiili olarak kurulduğu anlamına gelmiyordu. Zira Sözleşmenin ilk halinin 46. maddesine göre Sözleşmeye taraf devletler Sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin tüm konularda AİHM'nin yargılama yetkisini tanıyacaktı yönünde bir beyanda bulunabilirlerdi. Yani AİHM'nin yargılama yetkisinin tanınması Sözleşmeye taraf devletlerin bu konudaki açık ve Sözleşmenin kabulüne ilişkin iradeden ayrı bir irade beyanlarına bağlıydı. Sözleşmenin eski 56. maddesinin ilk fıkrasına göre AİHM'ye ilk üye seçimi Sözleşmeye taraf sekiz devletin Mahkemenin yargılama yetkisini tanıdıklarına ilişkin beyanda bulunmalarından sonra yapılacaktı. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre üye seçimi yapılmayana kadar hiçbir uyuşmazlık Mahkemenin önüne taşınamayacaktı. Sözleşmeye taraf sekiz devletin Mahkemenin yargılama yetkisini tanınması uzun zaman alınca, Mahkeme üyelerinin seçimi ancak 21 Ocak 1959 tarihinde gerçekleşti. Böylece Mahkemenin

---

²⁷ AİHS ve buna ek protokollerin onay işlemleri için bkz. AİHS ve Ek Protokol: Bkz. dipnot 20; 2 No'lu Protokol: 13.07.1967 tarih ve 900 sayılı Kanun: 24.07.1967 tarih ve 12655 sayılı RG, 06.02.1968 tarih ve 12819 sayılı RG; 3 No'lu Protokol: 13.07.1967 tarih ve 901 sayılı Kanun: 24.07.1967 tarih ve 12655 sayılı RG, 05.02.1968 tarih ve 12818 sayılı RG; 4 No'lu Protokol: Bkz. dipnot 25; 5 No'lu Protokol: 30.11.1971 tarih ve 14028 sayılı RG; 6 No'lu Protokol: 26.06.2003 tarih ve 4913 sayılı Kanun: 01.07.2003 tarih ve 25155 sayılı RG, 17.09.2003 tarih ve 25232 sayılı RG; 8 No'lu Protokol: 12.04.1989 tarih ve 3526 sayılı Kanun: 20.04.1989 tarih ve 20145 sayılı RG, 29.08.1989 tarih ve 20267 sayılı RG; 11 No'lu Protokol: 14.05.1997 tarih ve 4255 sayılı Kanun: 22.05.1997 tarih ve 22996 sayılı RG, 20.06.1997 tarih ve 23025 sayılı RG; 13 No'lu Protokol: 06.10.2005 tarih ve 5409 sayılı Kanun: 12.10.2005 tarih ve 25964 sayılı RG, 13.12.2005 tarih ve 26022 sayılı RG; 14 No'lu Protokol: 01.06.2006 tarih ve 5512 sayılı Kanun: 06.06.2006 tarih ve 26190 sayılı RG, 08.08.2006 tarih ve 26253 sayılı RG. Ayrıca bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

²⁸ Partsch, Die Entstehung, s. 633 vd.; Meyer-Ladewig, EMRK, Einleitung, Rn. 9.

yargılama faaliyetlerine başlaması mümkün olabilirdi.²⁹ Türkiye AİHM'nin yargılama yetkisini 25 Eylül 1989 tarih ve 89/14563 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla tanımıştır.³⁰

AİHM'nin yargılama faaliyetlerine yeni başladığı dönemlerde temel hak ve hürriyetlere ilişkin hukuki koruma mekanizması bugünkünden çok farklı bir şekilde işliyordu. O dönemde AİHM'nin bir ihlal iddiasını doğrudan inceleme imkanı bulunmuyordu. AİHS'de yer alan temel hak ve hürriyetlerin korunması için AİHM'nin dışında bir de Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (*European Commission of Human Rights*) oluşturulmuştu ve ihlal iddiaları için Mahkemeye değil, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri vasıtasıyla Komisyona başvurmak gerekiyordu (eski m. 24). Ancak Sözleşmeye taraf olan bir devlet aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna (AİHK) başvurulabilmesi için, ilgili devletin Komisyonun bu konudaki yetkisini tanımış olması gerekiyordu. Komisyonun ihlal iddialarına ilişkin başvuruları kabul edebilmesi ve AİHS kapsamındaki yetkilerini kullanabilmesi için, Sözleşmeye taraf en az altı devletin Komisyonun bu yetkisini tanımış olması şarttı (eski m. 25). 5 Temmuz 1955 tarihinde Sözleşmeye taraf altı devlet Komisyonun bu konudaki yetkisini tanıyınca Komisyonun faaliyetlerine başlaması mümkün olabilirdi.³¹ Türkiye Komisyona kişisel başvuru hakkını 28 Ocak 1987 tarihinde kabul etti.³²

AİHK'ya gerçek kişiler, hükümet dışı organizasyonlar ve kişi grupları başvurabiliyordu (eski m. 25). Ancak bir başvurunun AİHK tarafından dikkate alınabilmesi için, ilgili başvurunun iç hukuk yollarının tüketildiği tarihten itibaren altı ay içinde yapılmış olması şarttı (eski m. 26). AİHK bir başvuruyu kabul edilemez bulduğunda, başvuruyu reddederdi ve bu karar başvuru sürecinin daha baştan bitmesi anlamına geliyordu. Ancak Komisyon başvuruyu kabul ederse, bir alt komisyon aracılığıyla (eski m. 29) başvuruya sebebiyet veren olayların tespiti için tarafların temsilcileri ile birlikte konuyu inceler ve gerekli görürse konu hakkında bir araştırma yapardı. Ayrıca alt komisyon konunun dostane çözüme kavuşturulabilmesi için gerekli çabayı göstermek durumundaydı (eski m. 28). Alt komisyon uyuşmazlığın dostane çözüme bağlanması konusunda başarılı olursa, bu konuda bir rapor düzenlenip ilgili mercilere gönderilirdi (eski m. 30). Dostane çözümün mümkün olmaması halinde ise, AİHK başvuru konusu olay hakkında bir rapor tanzim eder ve raporda ilgili devletin Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal edip etmediği konusundaki

---

²⁹ Mayer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Einleitung, Rn. 21.

³⁰ 27.09.1989 tarih ve 20295 sayılı RG. Ayrıca bkz. Turabi, Bireysel Başvuru, s. 27.

³¹ Frowein / Peukert, EMRK, Einführung, Rn. 4.

³² 21.04.1987 tarih ve 19438 sayılı RG; 21.05.1992 tarih ve 21234 sayılı RG.

görüşüne de yer verirdi. Rapor Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ile ilgili devletlere sunulur, böylece AİHK nezdinde başlatılan süreç tamamlanmış olurdu (eski m. 31). Görüldüğü üzere AİHK'nın kendisine yapılan bir başvuruyu esaslan karara bağlama yetkisi bulunmamaktaydı. Başvurunun esasları daha sonraki aşamalarda karara bağlanıyordu.³³

AİHK başvuruyu Bakanlar Komitesine havale ettikten sonra başvurunun iki şekilde karara bağlanması mümkün olabiliyordu. Konunun Bakanlar Komitesine intikal ettiği tarihten itibaren üç ay içinde AİHM'ye müracaat edilebiliyordu (eski m. 32). Mahkemenin bir ihlal iddiasını inceleyebilmesi için, konunun dostane çözüme bağlanması yönündeki çabaların sonuç vermediğinin AİHK tarafından tespit altına alınmasından sonra ve konunun Bakanlar Komitesine intikal ettiği tarihten sonraki üç aylık süre sona ermeden önce Mahkemeye başvurulmuş olması şarttı (eski m. 47). Mahkemeye başvurma yetkisi sadece Komisyona, hak ihlaline maruz kalan kişinin tabi olduğu sözleşmecî devlete, konuyu Komisyona taşıyan sözleşmecî devlete ve aleyhine başvuru yapılan sözleşmecî devlete aitti (eski m. 48). Başka bir ifadeyle AİHM tarafından yürütülen yargısal faaliyetlere sadece sözleşmecî devletler ile AİHK taraf olabiliyordu (eski m. 44), bunlar dışındaki gerçek veya tüzel kişilerin Mahkemeye başvurma ehliyetleri yoktu. Mahkemece yapılan yargılama sonucu verilen kararlar kesindi (eski m. 52) ve sözleşmecî devletler Mahkeme kararlarına uygun hareket etmekle yükümlüydü (eski m. 53). AİHM sözleşmecî bir devletin yargı organları veya bunlar dışında kalan başka makam ve mercileri tarafından tesis edilen karar veya işlemlerin Sözleşmeye aykırı olduğunu hüküm altına alır ve ilgili devletin iç mevzuatı bu aykırılığın tüm olumsuz sonuçlarını telafi etmeye elverişli değilse, Mahkeme hak ihlaline uğrayan tarafa duruma göre hakkaniyete uygun bir tazminat ödenmesine karar verebilirdi (eski m. 50).

AİHM tarafından alınan kararlar Bakanlar Komitesine gönderilir ve Komite bu kararların uygulanmasını gözetirdi (eski m. 54). AİHK'ya yapılan bir başvuru Bakanlar Komitesine intikal ettirildikten sonra üç ay içinde AİHM'ye taşınmazsa, AİHM'nin bu konuyu inceleyemeyeceğine az önce değinildi. İşte süresi içinde AİHM'ye taşınmayan uyuşmazlıklar Bakanlar Komitesi tarafından karara bağlanırdı. Bakanlar Komitesi AİHK'nın sunduğu rapora istinaden üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile ilgili devletin Sözleşmeye aykırı hareket edip etmediği konusunda bir karar alırdı. Alınan bu karar ihlalin varlığı yönünde ise, Bakanlar Komitesi ilgili devlete Komite kararında öngörülen tedbirlerin alınması için bir süre tayin ederdi. İlgili devletin bu süre içinde de gerekli tedbirleri almaması

---

³³ Konu hakkında bkz. Meyer-Ladewig, EMRK, Einleitung, Rn. 8.

durumunda, Bakanlar Komitesi yine üçte iki çoğunlukla ilk kararının ne şekilde icra edilmesi gerektiği konusunda bir karar alır ve raporu yayınlardı. Sözleşmeciler devletler Bakanlar Komitesince alınan bu kararlara uymakla yükümlüydü (eski m. 32).³⁴

AİHS'nin değişik protokollerle güncellendiğine ve kapsamının genişletildiğine yukarıda değinildi. Sözleşmeye ek protokollerle AİHM'nin hukuki koruma mekanizması da zamanla önemli ölçüde değişti. 2 No'lu Protokol ile AİHM'ye istisari mütalaa verme yetkisi tanındı. 3 No'lu Protokol ile AİHK'ya bağlı olarak faaliyetlerde bulunan alt komisyon kaldırıldı. 5 No'lu Protokol ile AİHK ve AİHM üyelerinin seçimi, 8 No'lu Protokol ile de AİHK ve AİHM'nin yapısı ve çalışma şekli konusunda birtakım değişiklikler yapıldı. 9 No'lu Protokol ile gerçek kişilere, hükümet dışı organizasyonlara ve kişi gruplarına AİHM'ye başvurma ve AİHM nezdinde yürütülen yargılamalara taraf olabilme yetkisi tanındı. 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11 No'lu Protokol AİHS'nin hukuki koruma sistemini köklü bir şekilde değiştirdi. Bu değişikliklerle AİHK kaldırıldı ve Bakanlar Komitesinin ihlal iddialarını karar bağlama yetkisine son verildi. Bu şekilde AİHM AİHS'nin ihlal edildiği iddiasını içeren başvuruları kabul etmeye ve bunları incelemeye yetkili tek makam olarak ön plana çıkmış oldu. Bu protokol ile AİHM'ye bireysel başvuru yolu açıldı ve bir sözleşmeciler devlet aleyhine Mahkemeye başvuruda bulunabilmek için ilgili devletin Mahkemenin yargılama yetkisini ayrıca kabul etmesi şartı kaldırıldı. Böylece AİHM'nin yargılama yetkisinin tanınması sözleşmeciler devletlerin özgür iradesine bağlı olmaktan çıktı ve Sözleşmeye taraf olan her devletin Mahkemenin yargılama yetkisini de zorunlu olarak kabul ettiği hüküm altına alındı. 11 No'lu Protokol ile ayrıca AİHM daimi bir mahkeme sıfatını kazandı. 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren 14 No'lu Protokol ile Mahkemenin ağır iş yükünün hafifletilmesi amacıyla Mahkemenin yapısına ve işleyişine ilişkin birtakım yenilikler getirildi. Bu kapsamda Mahkemenin bazı konuları tek hakimle de karara bağlayabileceği hüküm altına alındı ve üç hakimden oluşan komiteler bazı başvuruları esastan karara bağlama yetkisi ile donatıldı. Ayrıca Mahkemeye başvuran bir kişinin zararının "önemli" bir zarar olmadığı kanaatine ulaşıldığı ve Sözleşmedeki diğer şartların da mevcut olduğu hallerde, Mahkemenin bu başvuruyu reddedebileceği hüküm altına alındı. Böylece AİHM tarafından yapılacak yargılamaların önemli insan hakları ihlallerine hasredilmesinin yolu açıldı. Yine 14 No'lu Protokol ile Avrupa Birliği'nin AİHS'ye taraf olabileceği kabul edildi.³⁵

---

³⁴ Sözleşmenin ilk halinin Türkçe çevirisi için bkz. 19.03.1954 tarih ve 8662 sayılı RG.

³⁵ Sözleşme ve ek protokoller için bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> (Erişim Tarihi: 23.05.2016). Bu metinlerin Türkçeye resmi çevirileri için bkz. yukarıda 27.

IV. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yapısı ve Örgütlenmesi

AİHS'nin 14 No'lu Protokol ile değişik son haline göre AİHM Sözleşmeye taraf devlet sayısı kadar hakimden oluşur (m. 20).³⁶ Hakimler sözleşmeci devletlerin önerecekleri üç kişi arasından Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından oy çokluğuyla seçilir (m. 22). AİHM kendisine yapılan başvuruları farklı organlar vasıtasıyla karara bağlar. Bunlar tek hakim (*single-judge formation*), üç hakimden oluşan komiteler (*committees*), kural olarak yedi hakimden oluşan daireler (*Chambers*) ve 17 hakimden oluşan büyük dairedir (*Grand Chamber*). AİHM'ye yapılan bireysel başvurular hakkında herhangi bir ek incelemenin gerekli olmadığı hallerde, başvurular üye hakimlerden biri, yani tek hakim tarafından incelenir. Hakim başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verebilir. Bu tür kararlar kesindir. Ancak başvurunun kabul edilemez olduğu sonucuna ulaşılmadığı hallerde, ilgili başvuru hakim tarafından bir komiteye veya daireye gönderilir (m. 27).³⁷

Tek hakim tarafından kabul edilemez olduğuna karar verilmeyen bireysel başvurulardan komitelere gelen başvurular iki şekilde karara bağlanabilir. Herhangi bir ek incelemeye gerek duyulmaksızın bireysel başvurunun kabul edilemez olduğu sonucuna ulaşılması mümkün ise, ilgili başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı alınabilir. Bireysel başvurunun kabul edilemez olduğu yönünde bir karar alınmadığı ve başvuruya konu uyumsuzluğa ilişkin olarak AİHM'nin yerleşik bir içtihadının mevcut olduğu durumlarda ise, komite ilgili başvuruyu kabul edilebilir bir başvuru olarak nitelendirebilir ve aynı zamanda davanın esasını da karara bağlayabilir. Bu kararlar ancak oybirliği ile alınabilir ve kesindir (m. 28).³⁸

AİHM'ye yapılan bireysel başvuruların tek hakim veya komite tarafından kesin bir şekilde kabul edilemez bulunmadığı veya başvurunun esasının komite tarafından kesin bir şekilde hükme bağlanmadığı,³⁹ ayrıca Sözleşmenin 33. maddesi kapsamında bir devlet başvurusunun söz konusu olduğu hallerde ilgili başvuru daireler tarafından incelenir. Daireler kendilerine gelen başvuruların hem kabul edilebilirliği konusunda bir karar almakla hem de başvurula-

---

dipnotta yer alan kaynaklar.

³⁶ Sözleşmeye halen 47 devlet taraftır. Bkz. <http://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

³⁷ Konu hakkında bkz. Keser, AİHM, s. 60 vd.

³⁸ Bkz. Keser, AİHM, s. 63 vd.

³⁹ AİHM'ye yapılan bir bireysel başvurunun mutlaka ya bir hakime ya da bir komiteye yönlendirilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Bireysel başvuruların doğrudan bir daireye gönderilmesi de mümkündür. Bkz. Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 42, 51.

rın esasını hükme bağlamakla görevlidirler (m. 29). Bir daire tarafından görül-
mekte olan bir uyuşmazlık Sözleşme veya ek protokollerin yorumu konusunda
ciddi sorunlar doğuruyorsa ya da ilgili dairenin vereceği karar Mahkemenin
daha önceki bir içtihadından farklı yönde olabileceks ve taraflardan biri de
bu duruma itiraz etmiyorsa, başvuru hakkında henüz bir karar verilmeden
başvuru dosyası büyük daireye gönderilebilir (m. 30).⁴⁰

Büyük daire kimi hallerde daireler tarafından verilen kararları da yeniden
inceleme yetkisi ile donatılmıştır. Sözleşmenin 43. maddesine göre taraflar is-
tisnai hallerde bir başvurunun esasına ilişkin olarak dairelerce bir hüküm tesis
edildiği tarihten itibaren üç ay içinde konunun büyük daireye sevk edilmesini
isteyebilirler. Madde metninden de anlaşılacağı üzere, dairelerin bir başvuru-
runun kabul edilebilirliği konusunda aldığı kararlar kesindir. Üç aylık sürenin
başlangıcı ilgili hükmün ilan veya ilgili tarafa tebliğ edildiği tarih değil, hük-
mün tesis edildiği tarihtir. Taraflarca yapılacak başvuru üzerine konunun bü-
yük daire tarafından yeniden incelenebilmesi için, daha önce karara bağlanan
uyuşmazlığın Sözleşmenin veya Sözleşmeye ek protokollerin yorumlanması
veya uygulanması bağlamında veyahut da genel olarak ciddi bir sorun içere-
mesi gerekir (m. 43/2). Uyuşmazlığın büyük daire tarafından yeniden ince-
lenebilmesi için gerekli şartların mevcut olup olmadığı büyük daire nezdinde
beş hakimden oluşan bir kurul tarafından değerlendirilir. Kurulun bu konuda
verdiği kararlar kesindir ve herhangi bir denetime tabi değildir (m. 43/3 ve
44/2-c).⁴¹ Büyük daire ayrıca Bakanlar Komitesinin Sözleşmenin 46. maddesi
uyarınca kendisine yaptığı başvuruları ve Sözleşmenin 47. maddesi uyarınca
yapılan istişari mütalaa taleplerini de karara bağlar (m. 31).

V. Mahkemenin Görev Alanı

Sözleşmenin 32. maddesinin ilk fıkrası uyarınca Avrupa İnsan Hakları Mah-
kemesinin görev alanı Sözleşmenin 33., 34., 46. ve 47. maddelerinde yer alan
ve Sözleşme ile ek protokollerin uygulanmasına ve yorumlanmasına ilişkin ko-
nuları kapsar.⁴² Sözleşmenin 32. maddesinin 2. fıkrasına göre Mahkemenin

---

⁴⁰ AİHS m. 30'a göre bir dairenin kendisine gelen bir başvuruyu bu şekilde büyük daireye
gönderebilmesi için tarafların bu duruma itiraz etmemesi şarttır. Bununla birlikte imzaya
açılan, ancak henüz yürürlüğe girmeyen 15 No'lu Protokol'ün 3. maddesi ile bu şart
kaldırılmaktadır. 15 No'lu Protokol için bkz. [http://www.coe.int/en/web/conventions/full-
list](http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list) (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

⁴¹ Konu hakkında bkz. Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 43, Rn. 1 vd.; Frowein / Peukert, EMRK,
Art. 43, Rn. 1.

⁴² 16 No'lu Protokol ile Mahkemenin görev alanı genişletilmektedir. Konu hakkında bkz.
yukarıda dipnot 19; Gözlügül / Poyraz, AİHS Uygulamasında, s. 76 vd.

görev ve yetkisi ile ilgili olarak ortaya çıkan uyuşmazlıklar yine Mahkeme tarafından karara bağlanır. Aşağıda Mahkemenin Sözleşmeyle öngörülen farklı görevleri sırasıyla ele alınacaktır.

A. Devlet Başvurularını Karara Bağlamak

AİHS'nin 33. maddesine göre sözleşmecı devletlerden her biri Sözleşme veya ek protokollerin ihlal edildiği iddiasıyla başka bir sözleşmecı devlet aleyhine AİHM'ye başvurabilir. Devlet başvuruları mahiyetleri itibariyle iki türden oluşmaktadır. Bir devlet ya kendi vatandaşlarının menfaatlerini korumak amacıyla vatandaşlarının uğradığı hak ihlallerini gerekçe göstererek başka bir sözleşmecı devlet aleyhine Mahkemeye başvurabilir. Böyle bir başvuru aşağıda değinilecek olan bireysel başvurunun işlevini üstlenir. İkinci olarak bir devlet kendi vatandaşlarına yönelik herhangi bir hak ihlali iddiasında bulunmaksızın sözleşmecı bir devletin Sözleşme veya ekleri hükümlerine aykırı hareket ettiği iddiasıyla da Mahkemeye başvurabilir. Sözleşmecı bir devletin Mahkemeye bu şekilde bir başvuruda bulunabilmesi için, başvuru devleti veya bu devletin vatandaşlarının aleyhine başvuruda bulunulan devlet veya devletlerin faaliyetlerinden herhangi bir şekilde olumsuz yönde etkilenmiş olmaları gerekli değildir.⁴³

Başvurunun yapıldığı sırada hem AİHM'ye başvuran hem de aleyhine başvuruda bulunulan devlet veya devletlerin Sözleşmeye taraf olmaları gerekir. Bir devletin Mahkemeye başvurabilmesi için, bu devletin ihlal edildiğini öne sürdüğü bir Sözleşme hükmüne çekince koymamış olması veya Sözleşmeye ek bir protokolün ilgili hükmünü onaylamış olması gerekmezken, aleyhine başvuruda bulunulan devletin ihlal iddiasına konu olayın yaşandığı sırada bu hükümleri kabul etmiş olması şarttır.⁴⁴ Devlet başvuruları pratikte çok önemli bir yer işgal etmemektedir. Zira bunlar AİHM'ye yapılan başvuruların çok küçük ve sınırlı bir kısmını oluşturmaktadır.⁴⁵

B. Bireysel Başvuruları Karara Bağlamak

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuruların büyük çoğunlu-

---

⁴³ Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 46 vd.; Karpenstein / Johann, in: Karpenstein / Mayer, *EMRK*, Art. 33, Rn. 1.

⁴⁴ Karpenstein / Johann, in: Karpenstein / Mayer, *EMRK*, Art. 33, Rn. 3 vd.; Frowein / Peukert, *EMRK*, Art. 33, Rn. 5 vd.

⁴⁵ *Grabenwarter* ve *Pabel* AİHM'ye şu ana kadar 22 devlet başvurusunun yapıldığını nakletmektedirler. Bkz. Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 46 vd. Mahkemeye yapılan devlet başvuruları hakkında özet bilgi için bkz. Frowein / Peukert, *EMRK*, Art. 33, Rn. 2; Kılınc, *AİHM Kararlarının İnfazı*, s. 191.

ğu bireysel başvurulardan oluşmaktadır. Bireylerin kendilerine yönelik bir hak ihlaline karşı iç hukuk yollarını tükettikten sonra doğrudan AİHM'ye başvurabilmesi ve başvuru sonucunda bireysel hakların uluslararası alanda sözleşmecî devletlere karşı güvence altına alınabilmesi AİHS'nin oluşturduğu hukuki koruma sisteminin en belirgin özelliğidir.⁴⁶ Sözleşmenin 34. maddesi uyarınca sözleşmecî devletler bireysel başvuru hakkının etkin bir şekilde kullanılmasını engellememle yükümlüdürler. Aynı maddeye göre bireysel başvuruda bulunma yetkisi gerçek kişilere, hükümet dışı örgütlenmelere, daha açık ve yaygın bir ifadeyle sivil toplum kuruluşlarına ve son olarak da kişi gruplarına aittir. Gerçek kişilerin bireysel başvuruda bulunma hakkı herhangi bir kısıtlamaya tabi değildir. Kural olarak gerçek kişilerin yaşına,⁴⁷ tabiiyetine, medeni hakları kullanma ehliyetine veya başka herhangi bir kritere bakılmaksızın bunların Sözleşme ve ek protokollerde yer alan tüm haklara sahip oldukları kabul edilmektedir.⁴⁸

Bireysel başvuruda bulunma hakkına sahip ikinci grubu oluşturan "hükümet dışı örgütlenme" veya "sivil toplum kuruluşları" (*nongovernmental organisation*) ifadesi ile hükümet, devlet veya kamu gücü tarafından değil de, özel bazı girişimler sonucunda kurulan ve bireylerden veya bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu gruplardan oluşan örgütlenmeler kastedilmektedir.⁴⁹ Sözleşmenin 34. maddesinde geçen hükümet dışı örgütlenmeler ifadesi geniş yorumla tabi tutulmakta ve bunların iç hukukta hak ve borç ehliyetine veya tüzel kişiliğe sahip olup olmadıklarına bakılmamaktadır.⁵⁰ Bu bağlamda özel hukuk tüzel kişilerinin, partilerin, sendikaların, dini müesseselerin, şirketlerin, derneklerin ve diğer örgütlenmelerin bu kapsamda kaldığı kabul edilmektedir.⁵¹ Hükümet dışı örgütlenmelerin bireysel başvuruda bulunabilmesi için, bunların kural olarak kendi haklarının ihlal edildiği iddiasında bulunmaları ve dolayısıyla başvurularını kendi üyelerinin haklarının ihlal edildiği gerekçesine hasretmemeleri gerekir.⁵² Zira Sözleşmenin 34. maddesine göre Mahkeme-

---

⁴⁶ Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 44.

⁴⁷ Ancak Sözleşmenin 12. maddesi bu maddede düzenlenen haktan faydalanmayı yaş şartına bağlamaktadır.

⁴⁸ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 34, Rn. 33; Frowein / Peukert, EMRK, Art. 34, Rn. 13.

⁴⁹ Terim hakkında bkz. Frantz / Martens, *Nichtregierungsorganisationen*, s. 23 vd.

⁵⁰ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 34, Rn. 39.

⁵¹ Bkz. Çınar, AİHM'nin Yargı Yetkisi, s. 203 vd.; Frowein / Peukert, EMRK, Art. 34, Rn. 18; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 34, Rn. 42 vd.; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 34, Rn. 10.

⁵² Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 34, Rn. 12; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 34, Rn. 40.

ye başvurabilmek için başvuruda bulunan kişi veya örgütlenmenin Sözleşme veya ek protokollerde yer alan bir hakkının ihlal edildiği iddiasında bulunması şarttır. Ancak belirtmek gerekir ki, bu kuralın dışına çıkmadığı haller de vardır. Sözelimi bir kilise veya dini cemaat tarafından yapılan ve bunların üyelerinin Sözleşmenin 9. maddesinde yer alan haklarının ihlal edildiği iddiasını içeren başvurulara Mahkemece bakılmıştır.⁵³ Bu tür hallerde ilgili örgütlenmenin üyelerini yargı mercileri önünde temsil etme yetkisine sahip olması gerekir.⁵⁴ Hükümet dışı kuruluşların bireysel başvuruda bulunabilmesi için, ayrıca ihlal edildiği ileri sürülen hak veya hakların mahiyetleri itibarıyla bunların lehine bazı sonuçlar doğurabilecek nitelikte olması gerekir. Bu nedenle hükümet dışı örgütlenmelerin yaşam hakkı, işkence yasağı, evlenme hakkı gibi sadece gerçek kişiler lehine düzenlemeler içeren Sözleşme hükümlerine dayanarak bireysel başvuruda bulunmaları doğal olarak mümkün değildir.⁵⁵

Bireysel başvuruda bulunma hakkına sahip üçüncü grup olan “kişi grupları” ile ayrı bir örgütlenmeye veya tüzel kişiliğe sahip olmayan ve kural olarak ortak bir hedefe ulaşmak amacıyla bir araya gelen gerçek kişiler kastedilmektedir. Bu şekilde aynı hak ihlaline uğradığı iddiasında bulunan kişilerin ayrı ayrı bireysel başvuruda bulunmaları yerine AİHM’ye birlikte başvuru yapmalarına imkan tanınmıştır. Kişi grupları tarafından yapılan bireysel başvurularda gruba dahil olan her kişinin kendisine yönelik hak ihlali iddiasını dile getirmesi ve bu iddia bağlamında bireysel başvuru için gerekli kabul edilebilirlik koşullarının sağlanmış olması şarttır. Ayrıca bu tür başvurular ilgili grubun tüm üyeleri tarafından imzalanmış olmalıdır.⁵⁶

Sözleşmenin 34. maddesi bireysel başvuruda bulunabilecek kişi, kuruluş veya grupları sayarken kamu tüzel kişilerine yer vermemiştir. Kamu tüzel kişileri kural olarak Sözleşmede yer alan hak ve hürriyetlerin muhatabı değil, bu hak ve hürriyetleri garanti altına almakla yükümlü olan kişilerdir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da normal şartlarda kamu tüzel kişilerinin AİHM’ye bireysel başvuruda bulunma yetkileri bulunmamaktadır.⁵⁷ Bu noktada bir kamu tüzel kişisinin faaliyetlerinin kamu hukuku veya özel hukuk alanında kalmasının da herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Bununla birlikte her zaman bu genel kuralın geçerliliğinden söz etmek mümkün değildir. Az önce de ifade

---

⁵³ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 34, Rn. 13.

⁵⁴ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 55.

⁵⁵ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 55, 114; Peters / Altwicker, Europäische, s. 267.

⁵⁶ Frowein / Peukert, EMRK, Art. 34, Rn. 17; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 34, Rn. 48; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 57.

⁵⁷ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 56; Röben, Grundrechtsberechtigter, s. 240.

edildiği gibi, Sözleşmenin 34. maddesinde geçen “hükümet dışı kuruluşlar” ifadesi geniş yorumlanmakta, böyle bir yorum bağlamında devlet dışındaki kimi kamu tüzel kişileri de AİHM tarafından hükümet dışı kuruluş olarak kabul edilebilmektedir. Bir kamu tüzel kişininin bir kamusal kuruluş olarak hareket etmediği, yani kamu gücü kullanmadığı,⁵⁸ kamu gücü ile arasında belli bir mesafenin bulunduğu⁵⁹ veya Sözleşme ve ek protokollerde garanti altına alınan hak ve hürriyetlerle ilgili konularda faaliyetlerde bulunduğu⁶⁰ durumlarda, bu kamu tüzel kişisi Sözleşmenin 34. maddesi bağlamında bir hükümet dışı kuruluş olarak kabul edilebilmekte ve bu kişinin Mahkemeye yaptığı bireysel başvuruya bakılabilmektedir. Kamu tüzel kişiliğine sahip radyo ve televizyon kuruluşları, kilise ve dini birlikler ile üniversiteler açısından bu durum genel olarak kabul görmektedir.⁶¹ Ancak mahalli idareler açısından durum biraz daha farklıdır. AİHM’nin yerleşik içtihatlarına göre mahalli idareler bireysel başvuruda bulunma ehliyetine sahip değillerdir.⁶²

Bireysel başvuruda bulunma ehliyeti konusunda ayrıca şu hususa işaret etmek gerekir ki, Sözleşmenin 34. maddesi kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuruda bulunamayacağını değil, hükümet dışı kuruluşların bireysel başvuruda bulunabileceklerini hüküm altına almıştır. Bu durumun ortaya çıkardığı sonuç, bireysel başvuruda bulunma ehliyetinin kamu tüzel kişiliğine değil, bir kuruluş veya grubun hükümet dışı veya sivil bir kuruluş veya grup olup olmadığı kriterine bağlanmış olmasıdır. Bu bağlamda tümüyle devlete ait olan bir özel

⁵⁸ Bkz. Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 56; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, *EMRK*, Art. 34, Rn. 41; Frowein / Peukert, *EMRK*, Art. 34, Rn. 18.

⁵⁹ Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 113.

⁶⁰ Röben, *Grundrechtsberechtigte*, s. 240.

⁶¹ Bkz. AİHM (2. Daire), *Radio France ve Diğerleri / Fransa Davası*’na ilişkin 30.03.2004 tarih ve 53984/00 başvuru numaralı karar; AİHM (1. Daire), *Österreichischer Rundfunk / Avusturya Davası*’na ilişkin 07.12.2006 tarih ve 35841/02 başvuru numaralı karar, Nr. 46 vd.; Ehlers, *Allgemeine Lehren der EMRK*, s. 46; Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 113; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, *EMRK*, Art. 34, Rn. 47; Röben, *Grundrechtsberechtigte*, s. 240; Gözübüyük / Gölçüklü, *AİHS*, s. 37, 39; Muratoğlu, *Özerklik Şartı*, s. 773 vd.

⁶² AİHM (2. Daire), *Döşemealtı Belediyesi / Türkiye Davası*’na ilişkin 23.03.2010 ve 50108/06 başvuru numaralı karar, kararın Almanca metni için bkz. NVwZ 2011, s. 479 vd.; AİHM (2. Daire), *Abdullah Demirbaş ve Diğerleri / Türkiye Davası*’na ilişkin 09.11.2010 tarih ve 1093/08, 301/08, 303/08, 306/08, 309/08, 378/08, 382/08, 410/08, 421/08, 773/08, 883/08, 1023/08, 1024/08, 1036/08, 1260/08, 1353/08, 1391/08, 1403/08, ve 2278/08 başvuru numaralı karar; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, *EMRK*, Art. 34, Rn. 46; Ehlers, *Allgemeine Lehren der EMRK*, s. 46. Kanaatimce mahalli idarelerin kamu gücü kullanmadığı, buna karşın bir kamu gücüne maruz kaldığı hallerde, onlara da bireysel başvuru imkanının tanınması daha doğru olacaktır. Bkz. Muratoğlu, *Özerklik Şartı*, s. 773 vd. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru bağlamında Türk hukukundaki durum için bkz. Turabi, *Bireysel Başvuru*, s. 86 vd.

hukuk tüzel kişinin de bireysel başvuruda bulunma ehliyeti bulunmamaktadır. Buna karşın karma yapılı veya tümüyle özel kişilere ait bir tüzel kişinin bireysel başvuru ehliyeti kabul edilmektedir. Bu durum sonuçları bakımından az önce zikredilen ve bazı kamu tüzel kişilerinin de bireysel başvuruda bulunabilecekleri yönündeki uygulama ile örtüşmektedir. Zira AİHM'ye başvuru ehliyeti açısından asıl önemli nokta, bir tüzel kişinin kamu gücü karşısındaki konumu ve tüzel kişi ile kamu gücü arasındaki mesafedir. Bu nedenle bir kamu tüzel kişinin kamu gücü kullanmadığı, buna karşın kamu gücüne maruz kaldığı ve AİHS'de yer alan bir hakkının ihlal edildiği durumlarda ilgili kamu tüzel kişisine hukuki koruma tanınmasının Sözleşmenin 34. maddesi ile çelişen bir yönü bulunmamaktadır.⁶³

C. Mahkeme Kararların İcrası İle İlgili Uyuşmazlıkları Karara Bağlamak

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından tesis edilen bir karara ilgili devlet tarafından uyulup uyulmadığı konusunda yapılacak bir denetim Sözleşme ile hüküm altına alınan hakların korunması açısından son derece önemlidir. Denetim mekanizmasına yer verilmemesi Mahkeme kararlarının icrası üzerinde olumsuz bir etki doğurabilecek ve Sözleşme ile oluşturulan sistemin etkinliğine ve işlerliğine zarar verebilecektir. Sözleşmenin 46. maddesi bu durumu göz önüne alarak birtakım düzenlemelere yer vermiştir. 46. maddenin 2. fıkrasına göre Mahkemenin kesinleşen hükümleri Bakanlar Komitesine gönderilir ve Komite bu hükümlerin icrasını denetler. Aynı maddenin devam eden fıkralarında yer alan düzenlemeler Komiteyi kesinleşen hükümlerin icrası bağlamında Mahkemeye başvurma yetkisi ile donatmakta, bu şekilde Mahkemenin görev alanını genişletmektedir. Sözleşmenin 46. maddesi ile düzenlenen bu görev 14 No'lu Protokol'ün getirdiği yeniliklerdendir.⁶⁴

Mahkeme kararlarının icrası bağlamında Mahkemeye tanınan ilk yetki Sözleşmenin 46. maddesinin 3. fıkrasında yer alan, kesinleşmiş Mahkeme hükümlerinin yorumu hakkında karar verme yetkisidir. Esasen 14 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce de hükümlerin yorumlanması talebiyle Mahkemeye başvurulabiliyordu. Sözleşmede bu konuda açık bir düzenleme yer almamış olsa da, AİHM İçtüzüğü'nün (*Rules of Court*)⁶⁵ 79. maddesi hükmün açıklanmasından itibaren bir yıl içinde tarafların hükmün yorumlanması talebinde bulunabileceklerini öngörmekteydi. İçtüzüğün bu hükmü halen

---

⁶³ Bkz. Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 113.

⁶⁴ Bkz. Meyer-Ladewig, *EMRK*, Art. 46, Rn. 43 vd.; Breuer, in: Karpenstein / Mayer, *EMRK*, Art. 46, Rn. 75 vd.; Akay, *Etkili Bir İnsan Hakları*, s. 124 vd., 127 vd.

⁶⁵ İçtüzüğe <http://echr.coe.int/> adresinden ulaşılabilir (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

yürürlükte olup tarafların bu hakları varlığını devam ettirmektedir. 14 No'lu Protokol ile getirilen yenilik ise, taraflardan ayrı olarak Bakanlar Komitesine de kesinleşmiş bir Mahkeme hükmünün yorumlanması talebiyle Mahkemeye başvurma yetkisi tanınması olmuştur. Taraflarca yapılacak bir başvurudan farklı olarak Komitenin başvurusu herhangi bir süre sınırlamasına tabi tutulmamıştır. Sözleşmenin 46. maddesinin 3. fıkrasına göre Bakanlar Komitesi kesinleşen bir hükmün icrasının denetlenmesinin söz konusu hükmün yorumundan kaynaklanan bir zorluk nedeniyle engellendiği kanaatinde ise, hükmün yorumu konusunda bir karar vermesi için Mahkemeye başvurabilir. Mahkemeye başvurma kararı Komite toplantılarına katılma hakkına sahip temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınır. Başvuru ve yargılama usulü İçtüzüğü'nün 91. ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre yorum talebi talebe konu olan hükmü tesis eden büyük daire, daire veya komite tarafından incelenir (m. 92/1) ve inceleme üzerine verilen karar kesindir (m. 93).⁶⁶

Mahkeme kararlarının icrası bağlamında Mahkemeye tanınan diğer bir yargılama yetkisi de Sözleşmenin 46. maddesinin 4. fıkrasında yer almaktadır. Buna göre Bakanlar Komitesi sözleşmeci bir devletin bu devletin tarafı olduğu bir davada tesis edilen kesin bir hükme uymayı reddettiği görüşünde ise, ilgili devlete ihtarda bulunduktan sonra Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla ilgili devletin kesinleşmiş Mahkeme hükümlerine uygun hareket etme yükümlülüğüne uyup uymadığı konusunu Mahkemeye intikal ettirebilir. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere Bakanlar Komitesinin bu fıkra kapsamında Mahkemeye başvurabilmesi için şu üç şartın gerçekleşmesi gerekir: İlk olarak bir devlet kesinleşmiş bir Mahkeme hükmüne uymayı reddetmiş olmalıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, Mahkemece tesis edilen hükümlere uyulmayacağına açık bir şekilde ifade edilmiş olması gerekli olmayıp, devletlerin tutum ve davranışlarından da böyle bir sonuca ulaşmak mümkündür.⁶⁷ Ayrıca aleyhine Mahkemeye başvurulacak devletin Komite tarafından uyarılmış ve Mahkemeye başvurma kararının üçte iki oy çokluğu ile alınmış olması gerekir. Sözleşmenin 46. maddesinin 4. fıkrası bağlamında yapılacak başvuruları karara bağlama yetkisi büyük daireye aittir.⁶⁸ Başvuru ile başvuruların karara bağlanması usulü AİHM İçtüzüğü'nün 94 ila 99. maddelerinde düzenlenmiştir. Yapılan yargılama sonucunda ilgili devletin kesinleşmiş Mahkeme hükümlerine uyma yükümlülüğüne aykırı ha-

---

⁶⁶ Bkz. Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 46, Rn. 51 vd.; Breuer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 46, Rn. 85 vd.

⁶⁷ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 46, Rn. 53.

⁶⁸ Bkz. AİHS, m. 31/b; AİHM İçtüzüğü, m. 96.

reket ettiği sonucuna ulaşırsa, gerekli tedbirlerin değerlendirilmesi için konu Bakanlar Komitesine havale edilir. Yargılama sonucunda herhangi bir ihlal olmadığı sonucuna ulaşılmaması halinde de durum Komiteye bildirilir. Bildirim üzerine ilgili devlet hakkındaki incelemeye son verilir (m. 46/5).

D. Danışma Görüşü Vermek

Sözleşmenin 47. maddesi Mahkemeye yukarıda sayılanlardan farklı bir yetki daha tanımıştır. Bu yetki yargısal bir faaliyet olmayan danışma görüşü verme yetkisidir. 47. maddenin ilk fıkrasına göre Mahkeme Bakanlar Komitesinin istemi üzerine Sözleşme ve protokollerinin yorumlanması ile ilgili hukuki meseleler konusunda danışma görüşleri verebilir. Bakanlar Komitesinin görüş talebinde bulunabilmesi için, talebin Komite toplantılarına katılma yetkisine sahip temsilcilerin çoğunluğu tarafından alınmış bir karara dayanması şarttır. Sözleşmenin 47. maddesinin 2. fıkrası Mahkemenin görüş verme yetkisine konu açısından önemli bazı sınırlamalar getirmektedir. Buna göre Sözleşme ve ek protokollerde yer alan hak ve özgürlüklerin içerik veya kapsamıyla ilgili konular ile Mahkeme veya Bakanlar Komitesinin Sözleşme hükümleri uyarınca karara bağlayabilecekleri konular hakkında görüş verilemez. Bu hükümle Mahkemenin bir konuda henüz herhangi bir yargılama yapmadan, danışma görüşü adı altında yargılama hakkında önceden bir beyanda bulunmasının önüne geçilmektedir. Uygulamada Mahkemenin danışma görüşü verme yetkisini çok sınırlı bazı hallerde kullandığı görülmektedir. Danışma görüşü verme yetkisine sahip olsa da, Mahkeme bu yetkinin kullanılıp kullanılmayacağı konusunda takdir yetkisine sahip olduğu izlenimi bırakacak bir tutum sergilemektedir.⁶⁹

VI. Başvuruların Kabul Edilebilirlik Yönünden İncelenmesi

AİHM'ye yapılan bir başvurunun esastan incelenip karara bağlanabilmesi için başvurunun birtakım koşulları haiz olması gerekir. Bunlara kabul edilebilirlik koşulları denmektedir. Kabul edilebilirlik koşulları genel olarak Sözleşmenin 35. maddesinde düzenlenmektedir. Bu hüküm incelendiğinde 35. maddenin 2. ve 3. fıkralarında yer alan kabul edilebilirlik koşullarının bireysel başvurular bağlamında düzenlendiği görülecektir. Ancak aşağıda da görüleceği gibi aynı maddenin ilk fıkrasında yer alan koşullar duruma göre devlet başvuruları açısından da geçerli olabilmektedir. Mahkemenin Sözleşmenin 46. ve 47. maddeleri bağlamında bir karar verebilmesi için gerekli kabul edile-

---

⁶⁹ Thienel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 47, Rn. 1 vd.

bilirlik koşulları ise bu maddelerde belirlenmiştir ve yukarıda incelenmiştir. Bu nedenle Sözleşmenin 46. ve 47. maddeleri kapsamında kalan konular tekrar edilmeyecek, burada konu yalnızca bireysel başvurular ile devlet başvuruları açısından ele alınacaktır.

Sözleşmenin 35. maddesinin 4. fıkrasına göre kabul edilebilirlik koşullarını taşımayan başvurular Mahkemece reddedilir. Ret kararı yargılamanın her aşamasında alınabilir. Bir başvurunun tümden veya kısmen kabul edilemez bulunması mümkündür. Mahkemeye yapılan bir başvurunun kabul edilemezlik gerekçesiyle reddine ilişkin kararlar kesindir ve bu kararlara karşı herhangi bir başvuru yolu mevcut değildir. Ancak bir başvurunun kabul edilebilir bulunarak işin esasına geçilmesi, başvuru hakkında daha sonra kabul edilemezlik kararı verilemeyeceği anlamına gelmez. Başka bir ifadeyle kabul edilebilirlik kararları Mahkeme açısından bağlayıcı değildir.⁷⁰

Kabul edilebilirlik koşullarının hangi sıralamaya göre yapılacağı konusunda Sözleşmede herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Uygulamada da farklı koşullar arasında katı bir hiyerarşi ilişkisine yer verilmediği, Mahkemenin sıklıkla usul ekonomisi ilkesini de göz önünde bulundurarak en açık olan ve en kolay bir şekilde gerekçelendirilebilecek kabul edilebilirlik koşuluna dayanarak başvuruları reddettiği aktarılmaktadır.⁷¹ Aşağıda Sözleşmenin 35. maddesinde yer alan kabul edilebilirlik koşulları Sözleşmede yer alan sıralamaya bağlı kalınarak incelenecektir.

A. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

Bu başlık altında öncelikle genel olarak iç hukuk yollarının tüketilmesi konusu ele alınacak, ardından da Türk hukuku açısından önem arz eden bazı hususlara değinilecektir.

1. Genel Olarak

AİHS'nin 35. maddesinin ilk fıkrasına göre Mahkemeye ancak uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra başvurulabilir. Dolayısıyla iç hukuk yollarının tüketilmesi önemli bir kabul edilebilirlik şartı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu şartın

---

⁷⁰ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 156, 160 vd.

⁷¹ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 3. Benzer ifadeler için bkz. Öncü, Bireysel Başvuruların, s. 377 vd. Buna karşın *Durmaz* kabul edilebilirlik incelemesinin bir hiyerarşi doğrultusunda yapıldığını ifade etmektedir. Bkz. *Durmaz*, AİHM'de Başvuruların Ayırıştırılması, s. 58.

Mahkemenin görev alanında kalan tüm konular için geçerli olacağını söylemek mümkün değildir. İç hukuk yollarının tüketilmesi şartı devlet başvuruları bakımından kısmi bir şekilde uygulama alanı bulur. Bir devlet bireysel hakların ihlal edildiği gerekçesiyle Mahkemeye başvurmak isterse, böyle bir başvurudan önce iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekir. Ancak somut bir bireysel hak ihlali gösterilmeden AİHM'ye başvuruda bulunulması durumunda, başvuruda bulunan devlet, aleyhine başvuruda bulunulan devlete ait iç hukuk yollarını tüketmek zorunda değildir.⁷² Sözleşmenin 46. ve 47. maddeleri uyarınca Bakanlar Komitesi tarafından Mahkemeye yapılacak başvurularda da bu koşul aranmaz. İç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu mahiyeti itibarıyla Mahkemenin bu tür faaliyetleri hakkında uygulanabilme kabiliyetine sahip değildir. İç hukuk yollarının tüketilmesi özellikle bireysel başvurular açısından önemli bir kabul edilebilirlik koşuludur.

Mahkemenin bir konuda yargılama yapabilmesi için iç hukuk yollarının tüketilmiş olması şartının aranması Mahkeme tarafından sağlanan hukuki korumanın ikincil veya tali nitelikte bir koruma olduğunu göstermektedir. Buna göre Sözleşmede yer alan bir hakkın ihlal edilip edilmediği konusunun öncelikle ilgili devlet organları tarafından değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu ile Sözleşmeye aykırılık yoluyla gerçekleşen hak ihlallerinin ilgili devletin bizzat kendisi tarafından giderilmesine imkan tanınmaktadır. Sözleşmenin iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiğine ilişkin hükmü Sözleşmenin 13. maddesinde yer alan etkili başvuru hakkının mevcut olduğu varsayımına dayanmaktadır.⁷³

İç hukuk yollarının tüketilmiş sayılabilmesi için başvuran kişinin aynı anda iki koşulu sağlamış olması gerekir. Bunlar dikey ve yatay açıdan, başka bir ifadeyle şekil veya öz yönünden iç hukuk yollarının tüketilmesidir. Dikey açıdan tüketilme ile kural olarak yargısal ve yargısal olmayan tüm başvuru yol ve imkanlarının fiili olarak kullanılmış olması kastedilmektedir.⁷⁴ Sözgelimi hak ihlali sebebiyet veren eylem veya işleme karşı varsa öncelikle idari başvuru yolları tüketilmeli, buradan bir sonuç alınamaz veya böyle bir yol mevcut değilse, hukuk düzenince öngörülen yargısal yollara başvurulmalı, başvuru sonucunda ilgili yargı merciince tesis edilen kararlara karşı varsa istinaf ve temyiz gibi mevcut olan tüm kanun yollarına gidilmeli, ayrıca başvuru şartlarının mevcut

---

⁷² Bkz. AİHM İçtüzüğü, m. 46/d; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 17; Karpenstein / Johann, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 33, Rn. 6 vd.; Peters / Altwicker, Europäische, s. 283 vd.

⁷³ İkinci, Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s. 114 vd.; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 9; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 61.

⁷⁴ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 63.

olduğu hallerde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda da bulunulmalıdır. Buna karşın olağan bir kanun yolu olmayan yargılamanın yenilenmesi ile kanun yararına temyiz yolunu tüketmiş olmak AİHM'ye başvuru için gerekli bir önkoşul değildir.⁷⁵ Aynı şekilde etkili bir başvuru mekanizması olmayan ombudsmana başvurmak da gerekli değildir.⁷⁶

Aynı konuda biri diğerine engel olmayan birden çok başvuru mekanizmasının bulunması halinde, bunların tümünün tüketilmesi zorunlu değildir. Kişilerin bu başvuru yollarından kendileri için en uygun olanını seçip bu yolu tüketmeleri AİHM'ye başvurabilmek için yeterlidir.⁷⁷ Burada kastedilen durum istinaf, temyiz ve şartları varsa bireysel başvuru gibi aralarında bir basamak ilişkisi bulunan başvuru mekanizmaları değildir. Bu yolların açık olması halinde, ilgili kişiler bu yolların tümünü tüketmek zorundadır. Ancak hukuk düzeni bir konuda bir kişiye iki farklı başvuru imkanı tanımış ise, kişinin bunlardan yalnız birini kullanması AİHM'ye başvuru için yeterlidir. Sözelimi hukuka aykırı tutuklama nedeniyle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesinin (1/a) bendi uyarınca tazminat talebinde bulunulabileceği gibi, hukuka aykırı tutuklamanın farklı bir anlam yüklenemeyecek kadar açık ve kesin bir kanun hükmüne aykırılık teşkil ettiği iddiasıyla 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 46. maddesinin (1/c) bendi uyarınca da tazminat davası açılabilir. Burada kişinin bir tercih hakkı söz konusudur.⁷⁸

İç hukuk yollarının tüketilmesi zorunluluğunun söz konusu olabilmesi için, bu yolların bazı nitelikleri haiz olması gerekir. Mahkeme bu nitelikleri uygun (*adequate*), erişilebilir (*available*), etkili (*effective*) ve yeterli (*sufficient*) gibi ifadeler kullanmak suretiyle tarif etmektedir. Dolayısıyla uygun ve ulaşılabilir olmayan, ihlalin ya da ihlalin sonuçlarının önlenmesi bağlamında etkili olmayan veya bu konuda herhangi bir fayda sağlamayan hukuk yollarının tüketilmesinin Mahkemeye başvuru için bir önşart olmadığı, bu hallerde AİHM'ye doğrudan başvuruda bulunulabileceği kabul edilmektedir.⁷⁹

⁷⁵ Gözübüyük / Gölcüklü, AİHS, s. 65 vd.; Turabi, Bireysel Başvuru, s. 125 vd.; Peters / Altwicker, Europäische, s. 272.

⁷⁶ AİHM (4. Daire), Denizci ve Diğerleri / Kıbrıs Davası'na ilişkin 23.08.2001 tarih ve 25316-25321/94 ve 27207/95 başvuru numaralı karar. Ayrıca bkz. Gözübüyük / Gölcüklü, AİHS, s. 65.

⁷⁷ Gözübüyük / Gölcüklü, AİHS, s. 69; Keser, AİHM, s. 83; Öncü, Bireysel Başvuruların, s. 387; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 30; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 66.

⁷⁸ Muratoğlu, Devletin, s. 458.

⁷⁹ Bkz. AİHM (Büyük Daire), Akdivar ve Diğerleri / Türkiye Davası'na ilişkin 16.09.1996 tarih ve 21893/93 başvuru numaralı karar; AİHM (Genel Kurul), Englert / Almanya Davası'na ilişkin 25.08.1987 tarih ve 10282/83 başvuru numaralı karar. Konu hakkında ayrıca bkz. Ekinci,

AİHM'ye başvuru için tüm iç hukuk yollarının şekli anlamda tüketilmiş olması tek başına yeterli olmayıp, ilgili devletin bu konuda görevli makam veya mercilerine yapılan başvurularda AİHM'ye taşınan insan hakları ihlallerinin de dile getirilmiş olması gerekir. Bu durum iç hukuk yollarının yatay açıdan veya özü itibarıyla tüketilmesi olarak adlandırılmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, başvurularda AİHS'nin ilgili hükümlerinin açık bir şekilde gösterilmesi zorunlu olmayıp, bu hükümlerin mahiyeti itibarıyla belirtilmesi veya bunlara dayanılmış olması yeterlidir. Başvuran tarafın ilgili devlete ait olup da AİHS hükümleri ile örtüşen hukuki düzenlemelerine atıfta bulunmuş olması da bu şartın varlığı için yeterli kabul edilmektedir. Sözleşme hükümlerinin sözleşmeciler devletlere ait mahkemelerce re'sen gözetilmesi ve bu bağlamda ulusal mahkemelerin önlerindeki uyuşmazlıkları karara bağlarken AİHS'nin ihlal edilip edilmediğini de dikkate almaları zorunluluğu başvuran kişiler lehine bir sonuç doğurmaz ve bu kişilerin yükümlülüklerinde herhangi bir azalmaya sebebiyet vermez.⁸⁰

Sözleşme veya ek protokollerde yer alan bir hakkının ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'ye başvuran tarafın ilgili devletin usule ilişkin düzenlemelerine uygun hareket etmiş olması da gerekir. Sürenin aşılması, gerekli harcın yatırılmaması veya dilekçede yer alması gereken bilgilerde eksiklik bulunması gibi nedenlerle bir başvurunun reddedilmesi halinde iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı gerçekleşmemiş olduğundan, AİHM'ye başvuru hakkı da kural olarak kaybedilecektir. Ancak usule ilişkin kuralların Sözleşmeye aykırı olduğu veya bu kuralların kötüye kullanılması suretiyle bir başvurunun engellendiği hallerde aynı sonuç geçerli olmayacak, kişinin başvurusu AİHM tarafından ele alınıp incelenebilecektir.⁸¹ Ulusal bir mahkeme kendisine gelen bir başvuruyu usule ilişkin sebeplerle reddederken işin esası hakkında da görüş belirtmiş ve başvurunun esas yönünden de kabul edilemez olduğu sonucuna ulaşmış ise, bu halde iç hukuk yollarının tüketildiği kabul edilir.⁸²

İç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği Mahkeme tarafından başvurunun ilgili devlete tebliğ edilmesinden önce re'sen denetlenir. İç hukuk yollarının tüketildiği hususunun kural olarak Mahkemeye başvuran tarafça ispat edilmesi gerekir. Bilgisizlik veya hatalı yönlendirilme gibi başvuran kişinin

---

Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s. 118 vd.

⁸⁰ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 69.

⁸¹ AİHM (3. Daire), Fáber / Çek Cumhuriyeti Davası'na ilişkin 17.05.2005 tarih ve 35883/02 başvuru numaralı karar; Frowein / Peukert, EMRK, Art. 35, Rn. 22. Ayrıca bkz. İkinci, Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s. 116.

⁸² Frowein / Peukert, EMRK, Art. 35, Rn. 22; Peters / Altwicker, Europäische, s. 272.

şahsından kaynaklanan sebepler iç hukuk yollarının tüketilmemesini haklı çıkarmaz. Mahkemeye yapılan bir başvurunun şikayet edilen devlete tebliği halinde, ilgili devlet iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunabilir. Bu konuda herhangi bir itirazda bulunulmaması kural olarak itirazdan vazgeçildiği anlamına gelir. İç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunulması halinde, bu durumu ispat külfeti ilgili devlete geçer. Aleyhine başvuruda bulunulan devletin başvurulabilecek bir iç hukuk yolunun mevcut olduğunu ve bu yolun erişilebilir ve etkili olduğunu ispat etmesi halinde ise ispat külfeti yine ters dönecektir. Yani itirazın yerinde olmadığı, sözgelimi hak ihlaline karşı erişilebilir ve etkili bir başvuru imkanının bulunmadığı veya somut olay bağlamında böyle bir başvurunun gerekli olmadığı başvuran tarafça ispat edilmelidir.⁸³

İç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği konusunda yapılacak denetimde kural olarak Mahkemeye başvuru tarihi esas alınır. Ancak başvuru esnasında iç hukuk yollarının tüketildiğini gösteren nihai bir karar henüz mevcut olmasa bile, başvurunun kabul edilebilirliğinin karara bağlandığı sırada böyle bir kararın alınmış olması iç hukuk yollarının tüketildiğinin kabulü için yeterlidir. Bu durum usul ekonomisi ilkesi ile de uyum içindedir.⁸⁴ Ayrıca istisnai bazı hallerde Mahkemeye başvuru tarihinde mevcut olmayan, yani daha sonraki bir tarihte ihdas edilen iç hukuk yollarının da başvurunun esastan incelenmesine engel olabileceği kabul edilmektedir. Hemen aşağıda incelenecek olan 6384 sayılı Kanunla öngörülen başvuru yolu hakkında da Mahkeme bu durumdan hareket etmiştir.⁸⁵

2. Türk Hukukunda İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

Türk hukuku açısından konuya bakıldığında Mahkemeye başvuru için mevcut olan tüm hukuki ve yargısal yolların, bu arada varsa istinaf⁸⁶ ve temyiz kanun yollarının tüketilmiş olması gerekir.⁸⁷ Az önce de ifade edildiği gibi, olağanüstü kanun yollarının tüketilmesi zorunlu değildir. Zira bunlar normal şartlarda başvurulabilecek yollardan değildir. AİHM'ye başvurabilmek için ay-

⁸³ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 13 vd.; Peters / Altwicker, Europäische, s. 275; Ekinci, Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s. 122.

⁸⁴ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 62 vd.; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 18.

⁸⁵ AİHM (2. Daire), Müdür Turgut ve Diğerleri / Türkiye Davası'na ilişkin 26.03.2013 tarih ve 4860/09 başvuru numaralı karar, Nr. 43 vd.

⁸⁶ İstinaf kanun yolunun yürürlüğe gireceği tarih 20.07.2016 olarak belirlenmiştir. Bkz. 07.11.2015 tarih ve 29525 sayılı RG.

⁸⁷ Kararın düzeltilmesi kanun yolunun tüketilmesinin zorunlu olup olmadığı hakkında bkz. Gözübüyük / Gölcüklü, AİHS, s. 66 vd.; Turabi, Bireysel Başvuru, s. 121 vd.

rica şartları mevcutsa 23.09.2012 tarihinde yürürlüğe giren⁸⁸ Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun da tüketilmiş olması gerekir.⁸⁹ İç hukuk yollarının tüketilmesi açısından Türk hukukunda önem arz eden bir husus da 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun'un⁹⁰ uygulanması ile ilgilidir. Bu Kanun 23.09.2012⁹¹ tarihi itibarıyla AİHM nezdinde kaydedilmiş olan bazı başvuruların tazminat ödenmek suretiyle çözümü amacıyla yeni bir başvuru mekanizması oluşturmuştur. Dolayısıyla AİHM'ye yapılan bireysel başvurulardan 6384 sayılı Kanun kapsamında kalanların esastan karara bağlanabilmesi için bu Kanunla getirilen başvuru sürecinin de tüketilmesi gerekir.

6384 sayılı Kanunla öngörülen başvuru mekanizması AİHM tarafından yeni bir "iç hukuk yolu" olarak kabul edilmiş ise de,⁹² Devlet aleyhine AİHM'ye yapılan başvuruların esastan incelenmesinin önüne geçmeyi amaçlayan bu Kanunun pratik ve kapsamlı bir sistem oluşturmadığını söylemek gerekir. Bu durumu birkaç sebeple açıklamak mümkündür. Her şeyden önce 6384 sayılı Kanun AİHM'ye yapılmış tüm başvurular hakkında değil, Kanunun 2. maddesiyle ve bu maddenin 2. fıkrası uyarınca Bakanlar Kurulunca belirlenen konulardaki başvurular hakkında uygulama alanı bulur.⁹³ Ayrıca Kanunla öngörülen başvuru mekanizması ancak Kanunun 9. maddesi uyarınca belirlenen tarihten önce AİHM'ye taşınmış başvurular hakkında işletilebilir. Dolayısıyla 6384 sayılı Kanun dışında kalan tüm iç hukuk yollarını tüketen bir kişinin doğrudan doğruya bu Kanun uyarınca kurulan Komisyona başvurup tazminat talebinde bulunması mümkün değildir. Hak ihlaline uğradığını iddia eden kişinin Komisyona

---

⁸⁸ Bkz. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, m. 76/1-a.

⁸⁹ AİHM (2. Daire), Ümmühan Kaplan / Türkiye Davası'na ilişkin 20.03.2012 tarih ve 24240/07 başvuru numaralı karar, Nr. 27; Hamdemir, Bireysel Başvuru, s. 387 vd.

⁹⁰ 19.01.2013 tarih ve 28533 sayılı RG.

⁹¹ Bu tarih aynı zamanda Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları kabul etmeye başladığı tarih olup, bilinçli olarak belirlenmiştir. Bkz. Yıldırım, 6384 Sayılı, s. 1744. 6384 sayılı Kanunun 9. maddesinin ilk fıkrasında 23.09.2012 olarak belirlenen bu tarih, aynı maddenin ikinci fıkrasının verdiği yetki üzerine Bakanlar Kurulunca altı ay uzatılarak 23.03.2013 olarak yeniden belirlenmiştir. Bkz. 16.03.2014 tarih ve 28943 sayılı RG.

⁹² Konu hakkında bkz. AİHM (2. Daire), Ümmühan Kaplan / Türkiye Davası'na ilişkin 20.03.2012 tarih ve 24240/07 başvuru numaralı karar; AİHM (2. Daire), Müdür Turgut ve Diğerleri / Türkiye Davası'na ilişkin 26.03.2013 tarih ve 4860/09 başvuru numaralı karar, Nr. 41 vd., 47 vd., 55 vd.; AİHM (2. Daire), Abdurrahman Demiroğlu ve Diğerleri / Türkiye Davası'na ilişkin 04.06.2013 tarih ve 56125/10 başvuru numaralı karar; Tezcan / Erdem / Sancakdar / Önok, İnsan Hakları, s. 589 vd.

⁹³ Kanunun kapsamı Kanunun 2. maddesi ile belirlenmiş, ancak 10.02.2014 ve 25.01.2016 tarihli Bakanlar Kurulu kararlarıyla Kanunun kapsamı genişletilmiştir. Bkz. 16.03.2014 tarih ve 28943 sayılı RG; 09.03.2016 tarih ve 29648 sayılı RG.

başvurabilmesi için daha önce AİHM'ye başvurmuş olması, AİHM'ye başvuru tarihinin de Kanunun 9. maddesine göre belirlenen veya bundan önceki bir tarih olması gerekir. Bu nedenle Kanunla öngörülen tarihten sonra AİHM'ye başvuran veya AİHM'ye başvuru hakkını kullanmayan kişiler Kanunla getirilen sistemden faydalanamazlar.

Kanunla veya Kanunun verdiği yetkiye istinaden Bakanlar Kurulunca belirlenen tarihten sonra AİHM'ye başvurular hakkında 6384 sayılı Kanunun öngördüğü iç hukuk yolunun tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verilemeyeceğinden, bu kişilerin herhangi bir hak kaybına maruz kalması söz konusu değildir. Hak ihlalinin AİHM'ce hüküm altına alınması halinde, başvuru lehine tazminata hükmedilebilecektir. Ancak aynı şeyi AİHM'ye başvuru hakkını kullanmayan kişiler için söylemek bu kadar kolay değildir. Gerçi bu kişilerin AİHM'ye başvuru haklarından feragat ettikleri, dolayısıyla bu kişilerin 6384 sayılı Kanun kapsamına alınmamasının ve bunlara tazminat ödenmemesinin makul bir sebebe dayandığı düşünülebilir. Ancak yine de AİHM'ye başvurmayan kişilerin Kanunun kapsamı dışında tutulması aynı hak ihlaline maruz kalan kişilerin farklı muameleye tabi tutulması anlamına gelecektir. Ayrıca özellikle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunu tükettikten sonra AİHM'ye başvuruda bulunan kişiler bağlamında konuya bakıldığında, bu kişilere 6384 sayılı Kanun kapsamında tazminat yolu açılması adalete güven hissinin zedelenmesiyle sonuçlanabilir. Anayasa Mahkemesince kabul edilmeyen bir hak ihlali iddiası dolayısıyla ilgili kişilere 6384 sayılı Kanun kapsamında tazminat ödenmesi Anayasa Mahkemesinin saygınlığına zarar verecektir.

6384 sayılı Kanunla oluşturulan sistemin Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurular bağlamında da birtakım sorunlara sebebiyet vermesi mümkündür. Az önce de ifade edildiği gibi, Türk hukukunda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu 23.09.2012 tarihi itibarıyla açılmıştır. Dolayısıyla bu tarihten sonra AİHM'ye başvurabilmek için kural olarak bu yolun da tüketilmesi gerekir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulduktan sonra AİHM'ye başvurulması ve bu başvurunun 6384 sayılı Kanun gerekçe gösterilerek kabul edilemez bulunması halinde, kişi bu kez Komisyona, Komisyonca verilen karara karşı da Kanunun 7. maddesinin 3. fıkrası uyarınca Ankara Bölge İdare Mahkemesine başvurabilir. Ankara Bölge İdare Mahkemesince verilen karar kesin olduğundan, bu süreçten de umduğunu bulamaması durumunda ilgili kişi yeniden AİHM'ye bireysel başvuruda bulunabilir. Bu konuda herhangi bir tereddüt yoktur. Ancak bu noktada AİHM'ye yapılacak yeni bir başvuru için kişinin yeniden Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmak zorunda

olup olmadığı sorusuyla karşılaşılabılır. Kanaatimce bu konuda ikili bir ayırım yapmak ve soruyu buna göre cevaplandırmak gerekir.

Kişinin yeni başvuruya konu yapmak istediği uyuşmazlık Anayasa Mahkemesi tarafından daha önce zaten karara bağlanmış ise, kesin hüküm ilkesi uyarınca Anayasa Mahkemesine yeni bir başvuruda bulunulamayacak, iç hukuk yolları tüketilmiş olduğundan, doğrudan doğruya AİHM'ye başvurulabilecektir. Sözgelimi idari yargı mercilerinde açılan bir davanın makul sürenin aşılması suretiyle karara bağlandığı iddiasıyla yapılan bireysel başvuru Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiş, ret kararı üzerine AİHM'ye yapılan başvuru da 6384 sayılı Kanunla öngörülen iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle reddedilmiş olsun. Başvuran kişinin AİHM kararı doğrultusunda 6384 sayılı Kanun uyarınca kurulan Komisyona başvurması, Komisyon kararına karşı Ankara Bölge İdare Mahkemesine itirazda bulunması ve bu süreçten de beklediği sonucu alamaması halinde, kişi idari yargıdaki asıl davanın makul sürenin aşılması suretiyle karara bağlandığı iddiasıyla yeniden Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunamayacaktır.⁹⁴

Komisyona yapılan başvuru üzerine işleyen süreçte kişinin daha önce Anayasa Mahkemesine ve AİHM'ye taşınandan daha farklı bir hakkı da ihlal edilmiş olabilir. Sözgelimi bu aşamada mahkemenin bağımsızlığı veya tarafsızlığı ilkesinin ihlal edildiği ya da Komisyonca yürütülen faaliyetler ile Komisyon kararı üzerine Ankara Bölge İdare Mahkemesince yürütülen yargılamanın da makul sürenin aşılması suretiyle sonuçlandığı iddia ediliyorsa, bu iddialar hakkında daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından herhangi bir inceleme yapılmadığı ve karar alınmadığı için, kesin hüküm ilkesi böyle bir başvuruya engel değildir. Kişinin yeni bir iddiayla AİHM'ye başvurabilmesi için öncelikle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunarak iç hukuk yollarını tüketmesi gerekir.⁹⁵ 6384 sayılı Kanunla öngörülen süreç tamamlandıktan sonra AİHM'ye başvurabilmek için her somut olayda öncelikle Anayasa Mahkeme-

---

⁹⁴ Erol, 6384 Sayılı Yasanın Kapsamı, s. 136. AİHM Ankara Bölge İdare Mahkemesi kararlarına karşı herkesin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabileceğini ifade etmiş olsa da (bkz. aşağıda 95. dipnottaki Mahkeme kararları), kanaatimce bu durum bireysel başvuru yolunun yürürlüğe girmesinden önce AİHM'ye başvurup başvurusu 6384 sayılı Kanun gerekçe gösterilerek reddedilen kişiler hakkında geçerlidir. Bu kişilerin 6384 sayılı Kanunla öngörülen süreçlerden sonra AİHM'ye başvurabilmesi için yeni oluşturulan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunu da tüketmeleri gerekir. Bu kişilerin iddiaları hakkında Anayasa Mahkemesince daha önce herhangi bir inceleme yapılmadığından, böyle bir başvurunun kesin hüküm ilkesi ile çelişen bir yönü yoktur.

⁹⁵ AİHM (2. Daire), Müdür Turgut ve Diğerleri / Türkiye Davası'na ilişkin 26.03.2013 tarih ve 4860/09 başvuru numaralı karar, Nr. 53, 55; AİHM (2. Daire), Abdurrahman Demiroğlu ve Diğerleri / Türkiye Davası'na ilişkin 04.06.2013 tarih ve 56125/10 başvuru numaralı karar.

sine bireysel başvuru yolunun tüketilmesinin zorunlu olup olmadığı konusunda isabetli bir karar vermek her zaman kolay olmayabilir ve bu durum kişiler açısından birtakım sorunlara sebebiyet verebilir. 6384 sayılı Kanunun en geç 23.03.2013 tarihinde AİHM nezdinde kaydedilmiş başvurular hakkında uygulama alanı bulması ve bugüne kadar bu konuda herhangi bir sorunla karşılaşmamış olması, bundan sonra da bu tür sorunlarla karşılaşılmayacağı anlamına gelmez. Zira Kanunun 9. maddesine istinaden Bakanlar Kurulunun bu süreyi uzatması ihtimal dahilindedir.

6384 sayılı Kanunla getirilen sistemin AİHM nezdinde görülmekte olan Türkiye aleyhindeki başvuruların sayısının kısa yoldan azaltılması şeklinde bir faydası olsa da, zikredilen sebeplerle bu sistem önemli bazı sakıncalara da sebebiyet verebilir. Kanaatimce bu durum dikkate alınarak kişilerin maruz kaldığı hak ihlallerinin belli bir zamanla ve de yalnızca AİHM'ye başvuruda bulunmuş kişilerle sınırlı olarak telafi edilmesi yerine aynı konumdaki tüm kişileri kapsayan bir mekanizmanın oluşturulması veya bu amaçla gerekli tedbirlerin alınması daha isabetli olacaktır. Ayrıca 6384 sayılı Kanun kapsamında kalan konulara bakmak üzere ayrı bir komisyon ve ayrı bir başvuru mekanizması oluşturulması yerine Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yoluyla bu tür uyumsuzlukları AİHM içtihatları doğrultusunda karara bağlayabilmesi için gerekli yasal düzenlemeleri yapmak yeni sürecin olumsuz yönlerinin giderilmesi bağlamında daha faydalı bir tercih olacaktır.

B. Süre

Sözleşmenin 35. maddesinin ilk fıkrasına göre Mahkemeye iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir.⁹⁶ Sürenin aşılması suretiyle yapılan başvurular Mahkeme tarafından aynı maddenin 4. fıkrası uyarınca kabul edilemezlik gerekçesiyle reddedilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Mahkemeye başvurulabilmesi için öncelikle iç hukuk yollarının tüketilmesi ve bunun için de bazı şartların mevcut olması gerekir. Bu bağlamda iç hukuktaki etkili olmayan başvuru yollarına gidilmesinin süre üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı kabul edilmekte,⁹⁷ aksi halde Mahkemeye başvuru süresinin başlangıç tarihinin kişilerin serbest iradeleri ile sürekli bir şekilde ertelenebileceği ifade edilmektedir.⁹⁸ Başvuru süresinin aşılmadığı ko-

---

⁹⁶ Bu sürenin 4 aya düşürülmesi planlanmaktadır. Konu hakkında bkz. yukarıda dipnot 19.

⁹⁷ AİHM (5. Daire), Hizb Ut-Tahrir ve Diğerleri / Almanya Davası'na ilişkin 12.06.2012 tarih ve 31098/08 başvuru numaralı karar, Nr. 58; AİHM (3. Daire), Beiere / Letonya Davası'na ilişkin 29.11.2011 tarih ve 30954/05 başvuru numaralı karar, Nr. 38.

⁹⁸ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 53.

nusundaki ispat külfeti kural olarak başvuruca aittir.⁹⁹ Aleyhine başvuruda bulunulan devletin konu hakkında herhangi bir beyanı olmasa bile, Mahkeme başvurunun süre aşımına uğrayıp uğramadığını re'sen inceler ve gözetir.¹⁰⁰ Mahkemeye yapılan devlet başvuruları da bireysel başvurular gibi altı aylık süreye tabidir. Bu sürenin geçmesi ile birlikte Mahkeme nezdinde Sözleşme hükümlerinin ihlal edildiği iddiasında bulunulması ihtimali ortadan kalkar.¹⁰¹

Altı aylık sürenin başlangıç tarihi kural olarak tüketilmesi gereken son başvuru mekanizması sonucunda tesis edilen nihai ve kesin karardan ilgili kişi veya kişilerin haberdar olması ile başlar. Bu da kural olarak ilgili kararın tebliğ edilmesi ile gerçekleşir. Ancak kararların tebliğ edilmesinin zorunlu olmadığı hallerde sürenin başlangıç tarihi ilgili kararın yazılı olarak düzenlendiği, böylece tarafların kararın içeriğine muttali olabildikleri tarih olarak kabul edilir.¹⁰² Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerin ihlali sonucunu doğuran bir eylem veya işleme karşı sözleşmecı bir devletin herhangi bir başvuru mekanizmasına yer vermemiş olması halinde, ilgili eylem veya işlem Sözleşmenin 35. maddesinin ilk fıkrası anlamındaki kesin kararın yerini alır. Bu tür hallerde altı aylık süre duruma göre ilgili eylem veya işlemin öğrenildiği, yapıldığı veya kişi hakkında sonuç doğurduğu tarihte işlemeye başlayacaktır.¹⁰³ Sürenin son günü ise, sürenin işlemeye başladığı tarihe bu tarihten sonraki altıncı ayda karşılık gelen gündür. Bu günün hafta sonuna veya resmi tatil gününe denk gelmesi de sürenin bir sonraki çalışma gününe kadar uzaması sonucunu doğurmaz. Sözgelimi süre 17.03.2016 tarihinde başlamış ise, AİHM'ye başvurulabilecek son gün de 17.09.2016 tarihi olacaktır ve bu günün Cumartesi gününe denk gelmesi sürenin 19.09.2016 Pazartesi gününe kadar uzaması anlamına gelmeyecektir.¹⁰⁴ AİHM İçtüzüğü'nün 46. maddesinin 6. fıkrasına göre Mahkemeye başvuru tarihi başvuru evrakının Mahkemeye ulaştığı tarih değil, kural olarak evrakların gönderildiği tarihtir. Gönderim tarihi ise posta damgasındaki tarih-

---

⁹⁹ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 70.

¹⁰⁰ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 26; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 66.

¹⁰¹ AİHM İçtüzüğü, m. 46/d; Karpenstein / Johann, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 33, Rn. 9.

¹⁰² AİHM (Büyük Daire), Papachelas / Yunanistan Davası'na ilişkin 25.03.1999 tarih ve 31423/96 başvuru numaralı karar, Nr. 30; AİHM (2. Daire), Haralambidis ve Diğerleri / Yunanistan Davası'na ilişkin 29.03.2001 tarih ve 36706/97 başvuru numaralı karar, Nr. 38.

¹⁰³ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 71 vd.; İkinci, Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s. 137 vd.

¹⁰⁴ Somut bir örnek için bkz. AİHM (5. Daire), Otto / Almanya Davası'na ilişkin 10.11.2009 tarih ve 21425/06 başvuru numaralı karar. Konu hakkında ayrıca bkz. İkinci, Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s. 146 vd.; Öncü, Bireysel Başvuruların, s. 389 vd.; Peters / Altwicker, Europäische, s. 276. Sürenin işlemeye başladığı günün karşılığının bu günü takip eden altıncı ayda bulunmaması halinde, kanaatimce sürenin son günü ilgili ayın son günü olacaktır.

tir. Süresinde yapılan bir başvurudan söz edilebilmesi için başvuru dilekçelerinin İÇTÜZÜĞÜN 45. ve devamı maddelerine göre hazırlanmış olması gerekir.¹⁰⁵

İşlemeye başlayan başvuru süresi istisnai bazı şartların gerçekleşmesi halinde durur. Tutuklu bulunan kişinin başvurusunun cezaevi idaresi tarafından engellenmesi nedeniyle altı aylık süre aşıldıktan sonra yapılan bir başvuru Mahkeme tarafından reddedilmemiştir.¹⁰⁶ Ancak başvurunun geçici bir şekilde engellenmesi ve engelin ortadan kalkmasından sonra da Mahkemeye başvuru için makul bir sürenin bulunması halinde, bu engelin süre hesabı üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.¹⁰⁷ Tutukluluk nedeniyle başvuru süresinin başlamasına sebebiyet veren karardan haberdar olunamadığı hallerde altı aylık sürenin durduğu, buna karşın başvurucunun içinde bulunduğu olumsuz sağlık koşullarının kural olarak sürenin durması sonucunu doğurmadığı kabul edilmektedir.¹⁰⁸

C. Başvuruda Bulunanın Kimlik Bilgilerine Yer Verilmesi

Sözleşmenin 35. maddesinin 2. fıkrasının (a) bendine göre başvuruda bulunanın kimlik bilgilerine yer vermeyen bireysel başvurular dikkate alınmaz. Ancak Mahkeme İÇTÜZÜĞÜ'nün 47. maddesinin 4 numaralı fıkrasına göre kimliklerinin kamuya açıklanmasını istemeyen başvurucular Mahkemeye bu konuda bir talepte bulunabilirler. Mahkeme de gerek başvuru üzerine gerekse re'sen bu yönde bir karar alabilir. Belirtmek gerekir ki, kimlik bilgilerine yer verilmesi koşulunun pratikte neredeyse hiçbir önemi ve işlevi bulunmamaktadır. Zira İÇTÜZÜĞÜN 47. maddesinde başvuru dilekçelerinin içermesi gereken hususlar ayrıntılı olarak belirtilmiş olup, bu hususlardan biri de başvurana ait kimlik bilgileridir. Başvuru formunda bu konuda bir eksiklik olması halinde geçerli bir başvuru yapılmamış olacak, bu nedenle başvuru işleme alınmayacaktır.¹⁰⁹

D. Başvurunun Daha Önce İncelenmemiş Olması

Sözleşmenin 35. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendine göre Mahkeme tarafından daha önce incelenen bir başvuru ile önemli ölçüde aynı olan ve yeni

---

¹⁰⁵ Başvuru dilekçesinin sahip olması gereken özellikler de esasen kabul edilebilirlik koşulları içinde yer alır. Ancak bu koşullar Sözleşme ile değil de İÇTÜZÜKLE belirlendiği için, bunlara burada yer verilmemiştir.

¹⁰⁶ AİHM (1. Daire), *Poleshchuk / Rusya Davası*'na ilişkin 07.10.2004 tarih ve 60776/00 başvuru numaralı karar, Nr. 35.

¹⁰⁷ *Frowein / Peukert*, EMRK, Art. 35, Rn. 46; *Grabenwarter / Pabel*, *Europäische*, s. 72.

¹⁰⁸ *Schäfer*, in: *Karpenstein / Mayer*, EMRK, Art. 35, Rn. 60.

¹⁰⁹ *Schäfer*, in: *Karpenstein / Mayer*, EMRK, Art. 35, Rn. 67; *Tezcan / Erdem / Sancakdar / Önok*, *İnsan Hakları*, s. 591; *Öncü*, *Bireysel Başvuruların*, s. 374 vd.

birtakım vakıalar içermeyen bireysel başvurular dikkate alınmaz. Bu hükümle kesin hüküm ilkesinin korunması ve aynı konuda birden çok yargılama yapılmasının önüne geçilmek istenmektedir.¹¹⁰ AİHM'ye yapılan bir başvurunun bu sebeple reddedilebilmesi için farklı başvuruların tarafları ile konusu ve sebebinin aynı olması gerekir. Başvurunun bu gerekçeyle reddedilebilmesi için, ayrıca önceki başvurunun esasın incelenmiş ya da açıkça dayanaktan yoksunluk veya konu yönünden yetkisizlik nedenleriyle henüz ilk inceleme aşamasında reddedilmiş olması gerekir. Bunların dışında kalan usuli sebeplerle kabul edilemez bulunan başvuruların eksiklikler giderilmek suretiyle yenilenmesi mümkündür. Aynı şekilde aynı kişinin yeni vakıalar ileri sürerek yeni bir başvuruda bulunması da mümkündür. Ancak başvurunun yeni hukuki delillerle güçlendirilmiş olması tek başına yeterli değildir.¹¹¹

E. Başvurunun Başka Bir Uluslararası Merciyeye Sunulmamış Olması

Sözleşmenin 35. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendine göre, daha önce başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm merciiine yapılan başvuru ile aynı olan ve yeni birtakım vakıalar içermeyen bireysel başvurular dikkate alınmaz. Burada da farklı başvuruların tarafları, konusu ve sebebi aynı olmalıdır. Bireysel başvurunun bu sebeple reddedilebilmesi için başka bir uluslararası merciyeye yapılan başvurunun derdest veya karara bağlanmış olması arasında herhangi bir fark yoktur.¹¹² Kişilerin uluslararası bir merciyeye başvurmuş olmaları durumunda, bu mercinin Sözleşmenin 35. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendi bağlamında bir merci olup olmadığı Mahkeme tarafından somut olayın özellikleri dikkate alınarak karara bağlanmaktadır. Bu bağlamda ilgili mercinin nasıl bir denetim yaptığına, hangi usulleri takip etmek suretiyle çalıştığına ve kararlarının doğurduğu hukuki sonuçlara bakılmaktadır.¹¹³

Başka bir uluslararası merciyeye yapılan başvurunun bireysel başvuruya engel olabilmesi için, ilgili mercinin devletlerarası ilişkide Sözleşme ile kurulan sisteme benzeyen ve yargısal veya yargısal benzeri faaliyetler yürüten bir merci olması gerekir. Bu tür uluslararası mercilere Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (*United Nations Human Rights Committee*) ile Birleşmiş Milletler Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu (*Working Group on Arbitrary Detention*) örnek gösterilebilir. Buna karşın Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (*United Nations High Commissioner for Human Rights*) ile Avrupa

---

¹¹⁰ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 70.

¹¹¹ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 37 vd.

¹¹² Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 81.

¹¹³ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 84.

Komisyonu (*European Commission*) bu tür uluslararası mercilerden sayılmaktadır. Aynı şekilde Avrupa Birliği yargı mercileri nezdinde yapılan yargılamalar da Mahkemenin yargılama yetkisine engel teşkil etmez. Gerçi adından da anlaşılacağı üzere bu merciler yargısal faaliyetler yürütmektedir. Ancak bunların yaptığı yargılamaların iç hukuk yollarının tüketilmesi kapsamında kaldığı kabul edilmektedir. Sözleşmenin 59. maddesinin 2. fıkrası uyarınca Avrupa Birliği'nin Sözleşmeye taraf olabilmesi de bu kabulü desteklemektedir.¹¹⁴

F. Başvurunun Sözleşmeye Uygunluğu

Sözleşmenin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendine göre Sözleşme hükümleriyle bağdaşmayan bireysel başvurular kabul edilemez, yani bunlar ilk inceleme aşamasında reddedilir. Bireysel başvuruların Sözleşme hükümleriyle bağdaşıp bağdaşmadığı dört alt başlık altında incelenmektedir. Bunlar Mahkemenin kişi (*ratione personae*), yer (*ratione loci*), zaman (*ratione temporis*) ve konu (*ratione materiae*) yönünden yetkisine ilişkin olup aşağıda sırasıyla incelenecektir. Mahkeme başvurunun bu yönlerden Sözleşmeye uygunluğu konusunu yargılamanın her aşamasında re'sen dikkate alır.¹¹⁵

1. Kişi Yönünden Yetki

Mahkemenin bir yargılama yapabilmesi için aktif ve pasif başvuru ehliyetinin mevcut olması, başka bir ifadeyle Mahkemeye başvuruda bulunan ile aleyhine başvuruda bulunulan tarafların bu konuda gerekli ehliyet koşuluna sahip olmaları gerekir. Şikayet edilen devletin Sözleşmeye veya ilgili ek protokole taraf olmadığı, başvurunun Sözleşmeye taraf olmayan kişi veya örgütlenmelere yöneltildiği veya başvuruya konu teşkil eden eylem veya işlemin sözleşmeci bir devlete mal edilemediği hallerde aleyhine başvuruda bulunulan taraf açısından yetkisizlik söz konusudur. Bu şartlardan birinin mevcudiyeti halinde Mahkeme pasif başvuru ehliyeti yokluğu gerekçesiyle başvuruyu henüz ilk inceleme aşamasında reddeder.¹¹⁶

Başvuruda bulunanın gerek taraf gerekse başvuru, yani yargılamayı yürüt-

---

¹¹⁴ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 84, 86 vd.; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 40; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 83 vd.; Peters / Altwicker, Europäische, s. 276 vd.; Tezcan / Erdem / Sancakdar / Önok, İnsan Hakları, s. 592; Öncü, Bireysel Başvuruların, s. 381. Konu hakkında ayrıca bkz. AİHM, 02.06.2004 tarihli Mahkemenin Danışma Görüşü Verme Yetkisine İlişkin Karar (*Decision on the Competence of the Court to Give an Advisory Opinion*), Nr. 29 vd.

¹¹⁵ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 91.

¹¹⁶ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 76; Gözübüyük / Gölcüklü, AİHS, s. 44 vd.; Çınar, AİHM'nin Yargı Yetkisi, s. 168 vd.

me ehliyetine sahip olması gerekir. Mahkemeye başvurma yetkisine sahip olmayan kişilerce yapılan başvurular Mahkemece dikkate alınmaz ve reddedilir. Yukarıda Mahkemenin görev alanına giren konular incelenirken Mahkemeye başvurma ehliyeti ile ilgili olarak da gerekli açıklamalar yapıldığından, bu konu tekrar edilmeyecektir. Ancak burada bireysel başvuru ehliyeti ile ilgili Sözleşmenin 34. maddesinde yer alan hükme değinmek gerekir. Buna göre bireysel başvuruda bulunabilmek için başvuran tarafın Sözleşmede yer alan haklarından birinin sözleşmeci devletlerce ihlal edildiği iddiasında bulunması gerekir. Bu hükümle soyut başvurulara (*actio popularis*), yani ilgili ilgisiz herkesin bireysel başvuruda bulunabilmesine engel olunmak istenmiştir. Bu husus Mahkemece re'sen dikkate alınır. Başvurucunun böyle bir iddiaya yer vermemesi durumunda, Mahkeme kişi yönünden yetkisizlik gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulur. Bu aşamada başvurucunun zararını ispat etmesi gerekli değildir. Zararın varlığı veya boyutu ilk inceleme aşamasında değil, başvurunun esası incelenirken dikkate alınacak ve tazminata hükmedilmesi konusunda belirleyici olacaktır.¹¹⁷

Sözleşmenin 34. maddesinde yer alan ehliyet koşulunun sağlanabilmesi için, başvurucunun kural olarak şahsi bir hakkının doğrudan doğruya ihlal edildiği iddiasında bulunması gerekir. Ancak istisnai hallerde ihlalden dolayı bir şekilde etkilenenler de haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunabilirler. Bunun için başvuru ile ihlalden doğrudan doğruya etkilenen kişi arasında belli bir yakınlık ilişkisinin bulunması, ayrıca Sözleşmenin 2. ve 3. maddelerinin ihlal edildiği hallerde olduğu gibi, ağır bir insan hakkı ihlalinin mevcut olması gerekir. Bu duruma ihlalden doğrudan doğruya etkilenen kişinin öldüğü veya bireysel başvuru yoluna başvurmadığı hallerde bu kişinin aile üyelerince yapılan bireysel başvurular örnek gösterilebilir.¹¹⁸

2. Yer Yönünden Yetki

Sözleşmenin 1. maddesine göre yüksek sözleşmeci taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını garanti altına alırlar. Bu hüküm uyarınca sözleşmeci devletlerin sorumlulukları kendi egemenlikleri altındaki yerlerle sınırlı olmayıp, devletler ülke topraklarının dışında hüküm ve sonuç doğuran eylem ve işlemlerden dolayı da sorumludurlar. Ancak Sözleşmenin 56. maddesinin ilk fıkrası

---

¹¹⁷ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 57, 76; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 34, Rn. 61 vd.; Kılıç, AİHM Kararlarının İnfazı, s. 193 vd.

¹¹⁸ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 34, Rn. 73 vd.; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 60; Çınar, AİHM'nin Yargı Yetkisi, s. 211; Keser, AİHM, s. 79 vd.

uyarınca devletler Sözleşmenin uluslararası ilişkilerinden sorumlu oldukları bütün ülke topraklarında veya bunların bir kısmında uygulanacağını belirleme yetkisine sahiptirler. Sözleşmeci bir devletin bu hüküm uyarınca Sözleşmenin uygulama alanında kısıtlamaya gittiği hallerde, kısıtlama beyanına konu olan yerlerde gerçekleşen eylem veya işlemler nedeniyle ilgili devlet aleyhine yapılan başvurular yer yönünden yetkisizlik gerekçesiyle henüz ilk inceleme aşamasında reddedilecektir.¹¹⁹

3. Zaman Yönünden Yetki

Mahkemenin zaman yönünden yetkisi Sözleşmenin yürürlüğe girmesi ile başlar ve yürürlükten kalkması ile son bulur. Dolayısıyla Sözleşmenin veya ilgili protokolün yürürlüğe girmesinden önce meydana gelen eylem ve işlemler nedeniyle Mahkemeye yapılan başvurular zaman yönünden yetkisizlik gerekçesiyle reddedilir. Aynı şekilde Sözleşmenin 58. madde uyarınca feshedilmesi üzerine, fesih tarihinden sonra gerçekleşen ihlaller nedeniyle de Mahkemeye başvurulamaz. Bununla birlikte Sözleşmenin yürürlükten kalkmasından önceki eylem ve işlemler nedeniyle yürürlüğün sona erdiği tarihten sonra da devletlerin sorumluluğu devam eder. Yine süreklilik arz eden ihlallerde ihlale sebebiyet veren eylem veya işlem Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önce başlamış olsa bile, Sözleşmenin yürürlüğünden sonra ihlal iddiasıyla ilgili devlet aleyhine başvuruda bulunulması mümkündür. Bu noktada ihlalin hüküm ve sonuçları ile ihlalin sürekliliği arasında ayırım yapılmakta, ilk halde Mahkemenin zaman yönünden yetkisi reddedilirken, ikincisinde Mahkemenin yetkili olduğu kabul edilmektedir. Sözgelimi Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önce mülkiyet hakkına son veren bir işlem gerçekleşmişse, Sözleşmenin yürürlüğünden sonra ilgili kişiye mülkiyet hakkı iade edilmemiş olsa bile, devletin sorumluluğu söz konusu olmaz. Buna karşın mülkiyet hakkının kullanılmasını engelleyen tutum ve davranışlar Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önce başlamış olsa bile, bu davranışların Sözleşmenin yürürlüğünden sonra da devam ettiği hallerde, ilgili devlet aleyhine Mahkemeye başvurulabilir ve diğer koşulların da varlığı şartıyla başvuru esastan incelenir.¹²⁰

---

¹¹⁹ Çınar, AİHM'nin Yargı Yetkisi, s. 171 vd.; Gözübüyük / Gölçüklü, AİHS, s. 52 vd.; Kılınc, AİHM Kararlarının İnfazı, s. 185 vd.; Öncü, Bireysel Başvuruların, s. 383 vd.; Turabi, Bireysel Başvuru, s. 37; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 99 vd.; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 77.

¹²⁰ Gözübüyük / Gölçüklü, AİHS, s. 54 vd.; Keser, AİHM, s. 72 vd.; Çınar, AİHM'nin Yargı Yetkisi, s. 173 vd.; Kılınc, AİHM Kararlarının İnfazı, s. 188 vd.; Peters / Altwicker, Europäische, s. 261 vd.

4. Konu Yönünden Yetki

Mahkemenin konu yönünden yetkisi ihlal edildiği öne sürülen bir hakkın Sözleşme veya ek protokoller ile garanti altına alınıp alınmadığı ile ilgilidir. Başvuruda dile getirilen ihlal iddiası Sözleşme kapsamında kalmıyorsa, Mahkeme için esasına girmeyecek, başvuruyu kabul edilemezlik gerekçesiyle reddedecektir. Başvurunun bu şekilde reddedilebilmesi için, başvuran tarafın dayandığı hakkın Sözleşmede yer almaması, Sözleşmede yer almakla birlikte somut olay hakkında uygulama alanı bulmaması ya da ilgili hakka aleyhine başvuruda bulunulan devletçe Sözleşmenin 57. maddesi uyarınca çekince konulmuş olması şartlarından en az birinin mevcut olması gerekir. Mahkemenin konu yönünden yetkisine ilişkin bu denetim kimi zaman aynı anda konunun esası hakkında yapılan bir inceleme mahiyetini alır. Yapılan incelemede Mahkemenin yetkisizliği açık ise başvuru ilk inceleme aşamasında reddedilecek, buna karşın yetkisizlik açık değil ve konu karmaşık ise ilk inceleme aşamasında başvuru reddedilmeyecek, yetki sorunu için esası ile birlikte görülüp karara bağlanacaktır.¹²¹

Sözleşmenin 35. maddesinin 3. fıkrası başvurunun Sözleşmeye uygunluğunu bireysel başvurular bağlamında ele almıştır. Ancak konuya daha geniş bir perspektiften bakıldığında, Mahkemenin konu yönünden yetkisinin aynı zamanda Mahkemenin görev alanı ile de ilgili olduğu görülecektir ki, Mahkemenin görev alanına yukarıda değinilmiştir ve bu kapsamda kalmayan başvurular doğal olarak esasa girilmeden reddedilecektir. Mahkemeye yapılan bir başvurunun esastan incelenebilmesi için, Mahkemenin ilgili konuda bir karar verme yetkisine sahip olması gerekir. Mahkemenin görev alanı yukarıda incelendiğinden, aynı hususlar burada da tekrar edilmeyecektir. Şu kadarını belirtmekle yetinelim ki, Mahkemenin görevli olmadığı konularda bir yargılama yapılması veya bir karar verilmesi talebiyle yapılan başvurular görevsizlik, başka bir ifadeyle konu yönünden yetkisizlik gerekçesiyle reddedilecektir.

G. Başvurunun Açıkça Dayanaktan Yoksun Olması

Sözleşmenin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendine göre dayanaktan açıkça yoksun olan bireysel başvuruların kabul edilemez olduğu karara bağlanır. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere başvurunun dayanaktan açıkça yoksun olup olmaması için esasına ilişkin bir husustur. Bununla birlikte başvuru hak-

---

¹²¹ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 104 vd.; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 77 vd.; Gözübüyük / Gölçüklü, AİHS, s. 49 vd.; Çınar, AİHM'nin Yargı Yetkisi, s. 177 vd.; Kılınç, AİHM Kararlarının İnfazı, s. 194 vd.

kinda henüz esastan bir inceleme yapılmadan önce bu konuda bir değerlendirme yapılır ve şartlar mevcutsa henüz ilk inceleme aşamasında başvurunun reddine karar verilir. Başvurunun bu sebeple reddedilebilmesi için eksikliğin ilk bakışta göze çarpan bir eksiklik olmasına gerek yoktur. Mahkeme başvurunun esasına geçtikten sonra da bu gerekçeyle ret kararı verebilir. Ancak başvurunun maddi ve hukuki yönden karmaşık bir konuya ilişkin olduğu hallerde başvurunun bu sebeple reddine karar verilmez.¹²²

Açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle bir başvurunun reddedildiği hallere şu örnekler gösterilebilir: Başvuru konusu olayda Sözleşmede yer alan bir hakkın ne şekilde ihlal edildiğine ilişkin yeterli açıklama yapılmaması, başvuruda yer alan vakıaların gerçekte örtüşmediğinin açık olması veya bu vakıaların ispatının mümkün olmaması, başvuruda Sözleşmede yer alan bir hakkın ihlal edildiği iddiası yerine sözleşmecî devletlere ait mahkemelerin ilgili devlete ait hukuk kurallarını hukuka aykırı bir şekilde uyguladığı iddiasına yer verilmesi¹²³ ve Sözleşmede yer alan bir hakkın ihlal edilmediğinin açık olması.¹²⁴

H. Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

Sözleşmenin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendine göre bireysel başvuru hakkının kötüye kullanıldığı hallerde ilgili başvuru henüz ilk inceleme aşamasında reddedilir. Mahkemeye göre hakkın kötüye kullanılması kavramı hak sahibinin bir hakkını bu hak için öngörülen amaç dışında ve zarar verici bir tarzda kullanması halini ifade etmektedir. Mahkeme bu kavramdan hareketle özellikle iki durumu hakkın kötüye kullanılması kapsamında değerlendirmektedir. Bunlardan ilki Mahkemenin yanıltılması amacıyla bireysel başvurunun bilinçli bir şekilde gerçeğe aykırı vakıalara dayandırılması halidir. Bu tür hallerde Mahkemeye sunulan belgelerde sahtecilik yapılması, başvuru sırasında

---

¹²² Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 115, 119; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 78 vd.

¹²³ Bu türden iddialar içeren başvuralara “dördüncü derece şikayetleri” (*fourth instance complaint*) adı verilmektedir. Dördüncü derece şikayetleri hakkında bkz. Öncü, Bireysel Başvuruların, s. 398 vd.; Durmaz, Esasa İlişkin, s. 228 vd. AİHM bu kapsamda yapılan başvuruları yalnızca adil yargılama ilkesinin ihlal edilip edilmediği veya ilgili yargı kararının keyfi olup olmadığı yönlerinden incelemektedir. Bir yargı kararının keyfiliği ile ilgili kararın hiçbir hukuki gerekçeye dayanmaması ve konuyla ilgili olmayan düşüncelerden hareketle tesis edilmiş olması kastedilmektedir. Bkz. Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 129; Öncü, Bireysel Başvuruların, s. 402.

¹²⁴ Bkz. Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 114 vd.; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 79; Peters / Altwicker, Europäische, s. 277; Durmaz, Esasa İlişkin, s. 225 vd.; Öncü, Bireysel Başvuruların, s. 391 vd.; Turabi, Bireysel Başvuru, s. 151 vd.

yargılama açısından önemli bir konu hakkında Mahkemeye bilgi verilmemesi ve yargılama sırasında ortaya çıkan önemli bazı gelişmelerden Mahkemenin haberdar edilmemesi, böylece Mahkemenin yeterli bilgiye sahip bir şekilde konu hakkında bir karar vermesine engel olunması örnek gösterilebilir. Tüm bu hallerde hakkın kötüye kullanılması gerekçesiyle başvurunun reddedilebilmesi için, başvurucaunun Mahkemeyi yanıltma kastıyla hareket etmiş olması gerekir.¹²⁵

Hakkın kötüye kullanılması kapsamında değerlendirilen ikinci önemli durum, bireysel başvuruda bulunan kişinin Mahkeme ile olan yazışmalarında hakaret içeren, incitici, tehditkar veya tahrik edici bir dil kullanmasıdır. Başvurucaunun bu tutumunun Mahkemeye, Mahkeme çalışanlarına, aleyhine başvuruda bulunulan devlete veya bu devletin farklı organ veya kurumlarına yönelmesi arasında herhangi bir fark yoktur. İlgilinin kullandığı dilin polemik içeren veya alaycı bir dil olması tek başına başvurunun reddedilebilmesi için yeterli olmayıp, ayrıca medeni ve haklı bir eleştiri sınırlarını da aşması gerekir. Yargılama sürecinde yapılan uyarı üzerine başvurucaunun tartışma konusu ifadelerini geri alması veya bunlar nedeniyle özür dilemesi halinde hakkın kötüye kullanılması gerekçesiyle başvurunun reddine karar verilmez.¹²⁶

Hakkın kötüye kullanılması olarak kabul edilen haller genel olarak yukarıdaki gibi olsa da, bunlarla sınırlı değildir. Kural olarak başvuruda bulunan tarafın Sözleşmenin bireysel başvuruya ilişkin hükümlerine açıkça aykırı olan ve Mahkemenin gereği gibi çalışmasına veya yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesine zarar veren tüm davranışları hakkın kötüye kullanılması teşkil eder. Ayrıca aşağıda da değinileceği gibi, Sözleşmenin 39. maddesinin 2. fıkrası ile Mahkeme İçtüzüğü'nün 62. maddesinin 2 numaralı fıkrası uyarınca dostane çözüm amacıyla yapılan işlemlerin gizli olması gerekir. Başvurucaunun bu yükümlülüğünü kasıtlı bir şekilde ihlal etmesi de hakkın kötüye kullanılması kapsamında değerlendirilebilir ve başvurunun reddiyle sonuçlanabilir.¹²⁷

14 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce önemsiz nitelikteki başvurular Mahkeme tarafından başvuru hakkının kötüye kullanıldığı gerekçesiyle reddedilebiliyordu. Sözelimi aylık 4500 euronun üzerinde bir gelire sahip

---

¹²⁵ AİHM (3. Daire), Mirolubovs ve Diğerleri / Letonya Davası'na ilişkin 15.09.2009 tarih ve 798/05 başvuru numaralı karar, Nr. 62 vd. Kararın Almanca metni için bkz. NVwZ (Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht) 2010, s. 1541 vd.

¹²⁶ AİHM (3. Daire), Mirolubovs ve Diğerleri / Letonya Davası'na ilişkin 15.09.2009 tarih ve 798/05 başvuru numaralı karar, Nr. 64.

¹²⁷ AİHM (3. Daire), Mirolubovs ve Diğerleri / Letonya Davası'na ilişkin 15.09.2009 tarih ve 798/05 başvuru numaralı karar, Nr. 65 vd.

olan bir memur 7,99 euroluk ilaç katılım payının ödenmesi talebiyle idareye başvurmuştur. Talebin idare tarafından reddedilmesi üzerine idare mahkemesi nezdinde açılan dava da aynı şekilde reddedilmiş, bunun üzerine ilgili memur yargılamanın makul bir sürede sonuçlanmadığı gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmuştur. Mahkeme uyuşmazlık konusu miktarın değersiz olması ve yargı mercilerinin iş yükünün artırıldığı gerekçeleriyle başvuru hakkının kötüye kullanıldığına karar vermiş ve başvuruyu reddetmiştir.¹²⁸ Hemen aşağıda da görüleceği gibi 14 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile birlikte bu tür davalar bundan böyle hakkın kötüye kullanıldığı gerekçesiyle değil, başvurucunun önemli bir zarar görmemiş olduğu gerekçesiyle reddedilebilecektir.¹²⁹

I. Başvurucunun Önemli Bir Zarar Görmemiş Olması

Sözleşmenin 35. maddesinin (3/b) fıkrasına göre başvurucunun önemli bir zarar görmemiş olması halinde, ilgili bireysel başvuru henüz ilk inceleme aşamasında reddedilir. Ancak bu fıkra hükmüne göre Mahkemece önemli olarak telakki edilmeyen bireysel başvuruların kabul edilemez olarak nitelendirilebilmesi ve reddedilebilmesi için şu iki şartın aynı anda mevcut olması gerekir: İlk olarak Sözleşme ve ek protokollerle güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esasın incelenmesini gerektirmemelidir. İkinci olarak başvuruya konu olan hukuki uyuşmazlık bir ulusal mahkeme tarafından gereği gibi incelenmiş olmalıdır. Bu iki şarttan en az birinin mevcut olmadığı hallerde, başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı gerekçesiyle bireysel başvurunun AİHM tarafından reddedilmesi mümkün değildir. Bireysel başvuruların esasın incelenebilmesi için Sözleşmenin 35. maddesinin (3/b) fıkrasında yer alan şartların mevcut olup olmadığı Mahkeme tarafından re'sen dikkate alınır.¹³⁰ Bu fıkra hükmünde yer alan kabul edilebilirlik koşulunun amacı Mahkemenin önemli insan hakları ihlallerine ilişkin uyuşmazlıklara yoğunlaşmasını sağlamaktır.¹³¹

Başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığı uyuşmazlık konusu miktara veya konunun başvuru açısından sahip olduğu öneme göre belirlenir. Bu konuda bir değerlendirme yapılırken somut olayın özellikleri ile başvuru-

¹²⁸ AİHM (5. Daire), Bock / Almanya Davası'na ilişkin 19.01.2010 tarih ve 22051/07 başvuru numaralı karar.

¹²⁹ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 52.

¹³⁰ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 53; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 146.

¹³¹ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 80; Bilir, AİHM'nin Yapısı, s. 145 vd.

rucu ve kamu menfaatleri arasındaki ilişki dikkate alınır. Bu noktada başvuru-
cunun sübjektif değerlendirmeleri de önemlidir, ancak bu değerlendirmelerin
aynı zamanda objektif olarak da haklı görülebilir olması gerekir. Aksi takdirde
herkes uğradığı hak ihlalinin önemli olduğunu iddia edecek, böylece Sözleş-
menin ilgili hükmünün bir anlamı kalmayacaktır. Başvurunun yalnızca maddi
zarar iddiasına dayandırıldığı hallerde başvuru ile ilgili devletin ekonomik
durumları dikkate alınır ve az bir maddi kayıp sebebiyle yapılan başvurular
reddedilir.¹³² Mahkemenin bu konudaki uygulamasına bakıldığında, genel
olarak başvuru-
cunun maddi kayıplarının 500 euronun üzerine çıkmadığı hal-
lerde, başvuru-
cunun reddedildiği görülmektedir.¹³³ Ancak maddi bir kaybın söz
konusu olmadığı veya az bir maddi kaybın mevcut olduğu hallerde de başvuru-
cunun önemli bir hak ihlaline maruz kalmış olması mümkündür. Bu ihtimal
Mahkeme tarafından ayrıca değerlendirilir ve duruma göre her iki yönde bir
sonuca da ulaşılabilir.¹³⁴

Başvuru-
cunun önemli bir zarar gördüğü hallerde başvuru-
cunun esasına geçi-
lebilmesi için madde metninde yer alan diğer iki şartın mevcut olup olmadığını
incelemeye gerek yoktur. Ancak önemli bir zararın söz konusu olmadığı sonu-
cuna ulaşıldığı hallerde bu şartların da incelenmesi gerekir. Bu bağlamda ince-
lenmesi gereken ilk husus insan haklarına saygı ilkesinin başvuru-
cunun esasına
girilmesini zorunlu kılıp kılmadığıdır. Dikkat edilirse insan haklarına saygı ilke-
sine vurgu yapan bu ifadeler Sözleşmenin 37. maddesinin 1. fıkrasının 2. cüm-
lesi ile 39. maddesinin ilk fıkrası hükümlerinde de mevcuttur ve bu hükümler
başvuru-
cunun kayıttan düşürülmesi için gerekli şartların mevcudiyetine veya
dostane çözüme rağmen Mahkemenin başvuruyu incelemeye devam etmesi
gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda Sözleşmeye uyulup uyul-
madığına ilişkin genel konuları ilgilendiren başvuruların incelenmesinin ge-
rekli olduğu kabul edilmektedir. Sözleşmeci devletlerin Sözleşmeden kaynak-
lanan yükümlülüklerinin açıklığa kavuşturulmasının veya aleyhine başvuruda
bulunulan devletin başvuru-
cunun aynı konumda olan kişileri ilgilendiren yapı-
sal bir eksikliği gidermesinin zorunlu olduğu hallerde durum böyledir. Buna
karşın Mahkemenin benzer bir konuyu daha önce inceleyip karara bağladığı
ve sözleşmeci devletlerin yükümlülükleri hakkında görüş ifade ettiği hallerde

---

¹³² AİHM (1. Daire), Korolev / Rusya Davası'na ilişkin 01.07.2010 tarih ve 25551/05 başvuru
numaralı karar; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 55 vd.

¹³³ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 150.

¹³⁴ AİHM (1. Daire), Korolev / Rusya Davası'na ilişkin 01.07.2010 tarih ve 25551/05 başvuru
numaralı karar; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 56. Örnekler için bkz. Schäfer, in:
Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 150a vd.

insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerektirmez.¹³⁵ Sözleşmenin 35. maddesinin (3/b) fıkrasında yer alan bu şart ile başvurucu açısından önemsiz olsa bile Sözleşmenin uygulanması veya yorumlanması ya da ilgili devlet hukuku açısından önem arz eden konuların Mahkemeye taşınabilmesine imkan tanınmıştır.¹³⁶

Sözleşmenin 35. maddesinin (3/b) fıkrası uyarınca bireysel başvuruların kabul edilemezlik gerekçesiyle reddedilebilmesi için mevcut olması gereken ikinci ve son şart başvuru konusu uyuşmazlığın ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmiş olmasıdır. Bu şekilde önemsiz bir konuya ilişkin olsa bile tüm uyuşmazlıkların yargı denetimine tabi tutulması garanti altına alınmak istenmiştir.¹³⁷ Bu hüküm Sözleşme ile kurulan sistemin taliliği ilkesi (*principle of subsidiarity*) ile de uyum içindedir. İmzaya açılan, ancak henüz yürürlüğe girmeyen 24.06.2013 tarihli 15 No'lu Protokol'ün 5. maddesi ile Sözleşmenin 35. maddesinin (3/b) fıkrasının değiştirilmesi ve bu şartın Sözleşmeden çıkarılması öngörülmektedir.¹³⁸

Mahkemeye göre ulusal bir yargı mercii tarafından gereği gibi incelenmiş olması gereken konu AİHM'ye taşınan uyuşmazlık değil, asıl uyuşmazlıktır.¹³⁹ İç hukukta ilgili kişilerin başvurabileceği bir yargı yolunun bulunmadığı hallerde, uyuşmazlığın incelenmemiş olduğu açıktır ve bu konuda başka bir değerlendirmeye ihtiyaç da yoktur.¹⁴⁰ Başvurulabilecek bir yargı merciinin bulduğu hallerde ise, ilgili yargılamanın Sözleşmenin 6. maddesinde yer alan tüm standartları karşılaması gerekmez. Ancak yargılamanın keyfi bir şekilde yürütüldüğü veya kişinin hakkına ulaşmasının engellendiği hallerde, ilgili uyuşmazlığın gereği gibi incelenmediği kabul edilir.¹⁴¹ Ulusal yargı mercilerinin önlerindeki davaları usul kurallarına aykırılık gerekçesiyle henüz ilk inceleme aşamasında reddettikleri hallerde de kural olarak konunun ulusal mahkemeler tarafından gereği gibi incelendiği varsayılır. Mahkemeye göre başvurucu üst derece yar-

¹³⁵ AİHM (1. Daire), Korolev / Rusya Davası'na ilişkin 01.07.2010 tarih ve 25551/05 başvuru numaralı karar.

¹³⁶ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 80.

¹³⁷ AİHM (1. Daire), Korolev / Rusya Davası'na ilişkin 01.07.2010 tarih ve 25551/05 başvuru numaralı karar.

¹³⁸ Bkz. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

¹³⁹ AİHM (1. Daire), Korolev / Rusya Davası'na ilişkin 01.07.2010 tarih ve 25551/05 başvuru numaralı karar; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 154.

¹⁴⁰ AİHM (5. Daire), Dudek / Almanya Davası'na ilişkin 23.11.2010 tarih ve 12977/09, 15856/09, 15890/09 ve 15892/09 başvuru numaralı karar. Kararın Almanca çevirisi için bkz. NJW (Neue Juristische Wochenschrift) 2011, s. 3145 vd.

¹⁴¹ Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 155a; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 35, Rn. 59.

gı mercii kararlarının yeniden incelenmesi hakkına sahip değildir. Bu nedenle bazı yargı mercilerinin kararlarına karşı başka bir başvuru imkanı bulunmaması Sözleşmenin 35. maddesinin (3/b) fıkrası hükümlerinin uygulanmasına engel değildir. Aksi takdirde iç hukuktaki nihai kararı tesis eden yargı mercilerinin Sözleşme hükümlerini ihlal ettiği iddiasına dayandırılan başvuruların elenmesi, bunlar önemsiz olsa bile, mümkün olmayacak ve bu durum ilgili hükmün amacına ters düşecektir.¹⁴²

VII. Yargılama Usulüne İlişkin Bazı Hususlar

Mahkemece yürütülen yargılamalar Sözleşme ve İktüzük ile hüküm altına alınan usuller dahilinde gerçekleştirilmektedir. Burada yargılama usullerinin tümüne değil, önemli görülen bazılarına değinilecektir.

A. Tarafların Temsili

Sözleşmede tarafların temsiline ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamakta, bu konu Mahkeme İktüzüğü'nün 35. ve 36. maddeleri ile düzenlenmektedir. İktüzüğün 35. maddesi sözleşmecı devletlerin avukat ve danışman yardımı alabilen kişilerce temsil edileceğini hükmüne bağlamışken, asıl önemli konu olan başvurucunun temsili konusuna 36. maddede yer verilmiştir. Buna göre Mahkemeye başvuru bizzat veya bir temsilci aracılığıyla yapılabilir. Ancak daire başkanınca aksi yönde bir karar alınmadığı müddetçe, başvurunun şikayet edilen devlete tebliğinden sonra başvuran tarafın temsil edilmesi zorunludur. Temsilci sözleşmecı devletlerden birinde çalışmaya yetkili olan ve bu devletlerin egemenliği altında bulunan yerlerde ikamet eden bir avukat olmalıdır. Ancak daire başkanının uygun görmesi halinde bunlar dışındaki kişilerin de başvuran tarafı temsil etmesi mümkündür. İstisnai hallerde daire başkanı temsilcinin temsil yetkisini kaldırıp başvuranın yeni bir temsilci bulması gerektiğine karar verebilir. Temsilci veya kendini bizzat savunmak isteyen taraf Mahkemenin resmi dillerinden birinde kendini ifade etme yeteneğine sahip değilse, Mahkeme başkanı sözleşmecı devletlerin resmi dillerinden birinin kullanılmasına izin verebilir. Ancak buna rağmen ilgili kişilerin Mahkemenin resmi dillerinden birini yeterli derecede anlıyor olması şarttır.

Mahkemenin resmi dillerinden kasıt İngilizce ve Fransızcadır. Bu husus Sözleşme ve ek protokollerin sonuna eklenen ifadelerden anlaşıldığı gibi, İ-

---

¹⁴² AİHM (1. Daire), Korolev / Rusya Davası'na ilişkin 01.07.2010 tarih ve 25551/05 başvuru numaralı karar; AİHM (1. Daire), Galović / Hırvatistan Davası'na ilişkin 05.03.2013 tarih ve 54388/09 başvuru numaralı karar, Nr. 77; Schäfer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 35, Rn. 154a.

tüzüğün 34. maddesinin ilk fıkrası ile de açıkça hüküm altına alınmıştır. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, İÇtüzüğün “Usul” isimli (II) numaralı başlığı altındaki ilk madde olan 31. madde bu başlık altındaki hükümlerin her zaman bağlayıcı olmayabileceğini ifade etmektedir. İÇtüzüğün 31. maddesi şu şekildedir: “Bu başlık altındaki hükümler belli bir olayda, gerektiğinde tarafların görüşüne başvurulduktan sonra Mahkemenin bu hükümlerden ayrılmasına engel değildir.”¹⁴³ Dolayısıyla temsil ve temsilcilerde aranan şartlar bağlamında Mahkemenin İÇtüzüğün 36. maddesi hükmünden ayrılması mümkündür.

B. Geçici Tedbirler

Yargılama sırasında Mahkemenin başvurabileceği geçici tedbirler konusunda da Sözleşmede herhangi bir hüküm bulunmamakta, ancak bu konuda İÇtüzüğün 39. maddesinde bir düzenleme yer almaktadır. Buna göre daire veya gerekli hallerde bölüm başkanları ile bu konuda görevlendirilmiş hakimler re’sen veya talep üzerine tarafların menfaatleri doğrultusunda veya yargılamanın gereği gibi yürütülebilmesi için alınması gerekli olan geçici tedbirleri (*interim measure*) taraflara bildirebilir. Böylece aleyhine başvuruda bulunulan devletlerden yargılama bir karara bağlanıncaya kadar başvuru konusu işlemi icra etmemeleri talep edilmektedir.¹⁴⁴ Geçici tedbirler başvuru hakkının anlamını yitirmesine engel olma amacına hizmet etmektedir. Sözleşmeciler devletler yargılama sonucunda tesis edilecek kararları olumsuz yönde etkileyebilecek davranışlarda bulunmamakla ve geçici tedbirlere uygun hareket etmekle yükümlüdür. Tedbirlere uyulmaması halinde Mahkeme Sözleşmenin bireysel başvuruyu düzenleyen 34. maddesinin ihlal edildiğini tespit altına alabilir.¹⁴⁵

Geçici tedbirler konusunun ele alındığı önemli bir dava Mamatkulov ve Askarov / Türkiye Davası’dır. Bu davada Özbekistan’da bir muhalefet partisinin üyeleri olan iki kişi 11 ve 22 Mart 1999 tarihlerinde Türkiye aleyhine bireysel başvuruda bulunmuşlardır. AİHM’nin ilgili dairesinin başkanı 18 Mart 1999 tarihinde aldığı kararla İÇtüzüğün 39. maddesine istinaden başvuranların Özbekistan’a geri verilmemesinin daha iyi olacağını Türk hükümetine açıklamaya karar vermiştir. Ancak Türkiye Mahkemece belirlenen geçici tedbire uymayıp 27 Mart 1999 tarihinde başvuranları Özbekistan’a iade etmiştir. Mahkeme bunun üzerine verdiği kararda Türkiye’nin bildirimine uymamasının Mahke-

---

¹⁴³ Maddenin İngilizce metni şu şekildedir: “Rule 31 – Possibility of particular derogations: The provisions of this Title shall not prevent the Court from derogating from them for the consideration of a particular case after having consulted the parties where appropriate.”

¹⁴⁴ Grabenwarter / Pabel, *Europäische*, s. 48.

¹⁴⁵ Peters / Altwicker, *Europäische*, s. 280 vd.

menin normal usuli işlemleri izlemesini engellediğini, başvuranların AİHS’de öngörülen hakları için sağlanabilecek koruma seviyesinin iade işlemi ile geri dönülemez bir şekilde zarar gördüğünü, geçici tedbire uyulmamasının başvuranların Sözleşmenin 34. maddesiyle düzenlenen bireysel başvuru hakkında yararlanmalarını engellediğini hükme bağlamış ve sonuç olarak Türkiye’nin Sözleşmenin 34. maddesinde yer alan yükümlülüklerini yerine getirmediğine karar vermiştir.¹⁴⁶

C. Üçüncü Kişilerin Davaya Katılımı

Sözleşmenin 36. maddesine göre üçüncü kişilerin Mahkeme önündeki bazı yargılamalara katılması mümkündür. Bu hüküm davaya katılımı Mahkemenin bu konuda takdir yetkisi bulunup bulunmadığına göre iki farklı şekilde düzenlemiştir. Maddenin ilk fıkrasına göre başvuru yapan vatandaşın olduğu sözleşmeciler devlet, daire veya büyük daire nezdinde görülmekte olan bütün davalarda yazılı görüş sunma veya duruşmalara katılma hakkına sahiptir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri büyük daire veya daireler nezdinde görülmekte olan bütün davalarda yazılı görüş sunabilir ve duruşmalara katılabilir. Bu iki fıkrada ilgili devlet veya insan hakları komiserinin davaya katılabilmesi konusunda Mahkemeye herhangi bir takdir yetkisi tanınmamıştır.

Sözleşmenin 36. maddesinin ikinci fıkrası hem davaya katılabilecek kişilerin listesini oldukça genişletmiş hem de davaya katılımı Mahkemenin takdirine bırakmıştır. Buna göre Mahkeme başkanı yargılamanın gereği gibi yürütülebilmesi amacıyla yargılamaya taraf olmayan her sözleşmeciler devleti veya başvuru dışında kalan her ilgili kişiyi yazılı görüş sunmaya ya da duruşmalara katılmaya davet edebilir. Mahkeme bu konuda talep üzerine harekete geçebileceği gibi, re’sen de ilgili kişileri davaya katılmaya davet edebilir. Madde metninden de anlaşılacağı üzere, bu hüküm uyarınca davaya katılabilmek için ilgili devlet veya kişilerin bu yöndeki talepleri yeterli olmayıp, Mahkeme başkanının bu konudaki olumlu tutumu şarttır.¹⁴⁷

D. Re’sen Araştırma İlkesi

Sözleşmenin “*Davanın İncelenmesi*” (*Examination of the case*) başlıklı 38. maddesine göre Mahkeme davayı tarafların temsilcileri ile birlikte inceler ve

---

¹⁴⁶ AİHM (Büyük Daire), Mamatkulov ve Askarov / Türkiye Davası’na ilişkin 04.02.2005 tarih ve 46827/99 ve 46951/99 başvuru numaralı karar.

¹⁴⁷ Konu hakkında bkz. Bilir, AİHM’nin Yapısı, s. 148 vd.

gerekli görürse bir soruşturma yapar. Yüksek sözleşmeci taraflar soruşturmanın etkin bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli tüm kolaylıkları sağlar. Bu hüküm gerekli görürse Mahkemenin bir soruşturma yapacağını hükme bağlamakla re'sen araştırma ilkesini de kabul etmiş olmaktadır. Mahkeme yargılamaya konu olan uyuşmazlığı incelerken tarafların beyanları veya gösterdiği ispat araçları ile bağlı değildir. Ulusal bir yargılamanın mevcut olduğu hallerde, Mahkeme yargılamayı kural olarak ulusal yargı mercileri tarafından tespit altına alınan hususlardan hareketle yapar. Ancak Mahkeme bu tespitlerle bağlı olmayıp, önemli sebeplerin varlığı halinde bunlardan ayrılabilir. Davanın yeterince aydınlatılmamış olduğu hallerde Mahkeme taraflardan yeni bilgi ve delil talebinde bulunabilir. Taraflar Mahkemenin talebi doğrultusunda hareket etmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğün makul bir sebep olmaksızın aleyhine başvuruda bulunulan devlet tarafından yerine getirilmemesi halinde, Mahkeme Sözleşmenin 38. maddesinin ihlal edildiğini tespit altına alabilir. Yükümlülüğün başvuran tarafça ihlal edilmesi halinde ise, Sözleşmenin 37. maddesinin (1/c) fıkrası uyarınca başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verilebilir. Mahkeme taraflardan yardım talebinde bulunabileceği gibi, ihtiyaç duyarsa gerekli araştırmayı kendisi de yapabilir. Bu bağlamda Mahkemenin bilirkişi görevlendirmesi, keşif yapması veya tanık dinlemesi mümkündür.¹⁴⁸

E. İspat Külfeti

Sözleşmeci devletlerin Sözleşmede yer alan bir hakkı ihlal ettiklerini ispat külfeti kural olarak başvuran tarafa, buna karşın ihlalin haklı bir sebebe dayandığını ispat külfeti ise ilgili devlete aittir. Ancak başvuran tarafın iddialarının doğruluğunun tespit altına alınabilmesi için gerekli olan bilgi ve belgelere yalnızca ilgili devlet tarafından ulaşılabildiği hallerde, Mahkeme başvuran tarafın lehine olarak ispat yükünü tersine çevirebilmektedir. Sözleşmeci devletlerin herhangi bir makul sebep bulunmaksızın Mahkemece talep edilen bilgi ve belgeleri sunmaması durumunda, az önce de zikredildiği üzere 38. maddenin ihlal edildiği tespit altına alınabileceği gibi, ilgili devletin bu tavrına bazı sonuçlar da bağlanabilir ve başvuruçunun iddialarının doğruluğundan hareket edilebilir.¹⁴⁹

---

¹⁴⁸ Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 38, Rn. 1, 4 vd.; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 38, Rn. 2 vd.

¹⁴⁹ Bkz. AİHM (1. Daire), Orhan / Türkiye Davası'na ilişkin 18.06.2002 tarih ve 25656/94 başvuru numaralı karar, Nr. 266; AİHM (3. Daire), Aktaş / Türkiye Davası'na ilişkin 24.04.2003 tarih ve 24351/94 başvuru numaralı karar, Nr. 272; AİHM (2. Daire), Süheyla Aydın / Türkiye Davası'na ilişkin 24.05.2005 tarih ve 25660/94 başvuru numaralı karar, Nr. 143 vd.

İspat yükünün ters dönmesi yargılamanın esasını ilgilendiren konulara ilişkin olabileceği gibi, ilk inceleme konularına ilişkin de olabilir. Sözgelimi sağlıklı bir şekilde gözaltına alınan kişinin gözaltında yaralanması veya ölmesi halinde yaralama veya ölüm olayı ile ilgili olarak Sözleşmenin ihlalinin söz konusu olmadığını ispat külfeti ilgili devlete aittir.¹⁵⁰ Aynı şekilde ilk inceleme aşamasında iç hukuk yollarının tüketildiği hususunun kural olarak başvuran tarafça ispat edilmesi gerekir. Ancak ilgili devletin başvurusunun bu yöndeki iddialarına itiraz etmesi halinde, ispat külfeti ters dönmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, devlet başvuran tarafça tüketilmeyen etkin bir iç hukuk yolunun varlığını ispat etmekle yükümlü tutulmaktadır.¹⁵¹

F. Duruşmanın ve Yargılamanın Aleniyeti İlkesi

Sözleşmenin 40. maddesinin ilk fıkrasına göre Mahkeme istisnai hallerde aksi yönde karar vermedikçe duruşmalar kamuya açıktır. Bu hüküm uyarınca herkesin, bu arada basının duruşma salonuna girmesi serbesttir. Ancak İçtüzüğün 63. maddesine göre demokratik bir toplumda ahlakın, kamu düzeninin veya ulusal güvenliğin gerektirdiği, gençlerin yararının veya tarafların özel yaşamlarının korunmasının gerekli olduğu ya da aleniyetin adalete zarar verebileceği özel hallerde duruşmaların tamamı veya bir kısmı basına veya diğer kişiler kapatılabilir. Bu karar Mahkemece re'sen veya taraflar ile diğer kişilerin talepleri üzerine alınabilir.

Sözleşmenin 40. maddesinin ikinci fıkrasına göre Mahkeme başkanı aksi yönde bir karar vermedikçe Mahkemeye sunulan evraklar da kamu erişimine açıktır. Ancak Sözleşmenin 39. maddesinde bu konuda özel bir hüküm vardır. Buna göre dostane çözüm bağlamında sunulan belgeler aleni olmayıp, gizlidir. İçtüzüğün 33. maddesi aleniyetin kısmen veya tamamen kaldırılabilirliği halleri İçtüzüğün 63. maddesine benzer bir şekilde düzenlemiştir. Aleniyetin kaldırılmasına re'sen veya talep üzerine karar verilebilir.

VIII. Yargılamayı Sona Erdiren İşlemler

Mahkemenin görev alanına giren konularda usulüne uygun bir şekilde yapılan başvuru üzerine Mahkeme gerekli inceleme ve yargılama faaliyetlerine başlar. Mahkemece başlatılan bu süreç farklı şekillerde son bulabilir. Aşağıda Sözleşmenin 33. ve 34. maddeleri kapsamında yapılan devlet başvuruları ile

---

¹⁵⁰ Konu hakkında ayrıntılı örnekler için bkz. Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 38, Rn. 12 vd.; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 38, Rn. 20 vd.

¹⁵¹ Bkz. yukarıda 83. dipnotun bulunduğu yer; Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 38, Rn. 14.

bireysel başvurular üzerine başlatılan yargılamalara son veren işlemlere değinilecektir.

A. Başvuruların İlk İnceleme Üzerine Reddi

Mahkemeye yapılan başvuruların esastan incelenebilmesi için gerekli olan kabul edilebilirlik koşullarına yukarıda değinildi. Bu koşullardan birinin mevcut olmadığı hallerde Mahkeme başvuruyu reddeder. Ret kararı ile birlikte Mahkeme dosyadan elini çeker ve başkaca bir inceleme yapmaz. Başvuru ilk inceleme aşamasında reddedildikten sonra Mahkeme kararında zikredilen eksikliğin giderilmesi mümkün ise, bu eksikliğin giderilmesi suretiyle yeni bir başvuruda bulunulmasının önünde herhangi bir engel yoktur.¹⁵² Sözgelimi başvuru iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle reddedilmişse, iç hukuk yolları tüketilebilir ve ardından yeni bir başvuru yapılabilir. Ancak bunun için işin esasına girilmesini engelleyen başka bir sebebin bulunmaması gerekir. Zikredilen örnekte iç hukuk yolları tüketilmiş, ancak bu kez de hakkın kötüye kullanılması söz konusu ise, bu durumda yeni başvurunun da esasına girilmeyecek, başvuru ilk inceleme aşamasında reddedilecektir. Kimi hallerde kabul edilebilirlik koşullarındaki eksikliğin telafisi imkan dahilinde değildir. Bu tür durumlarda aynı konunun yeniden Mahkemeye taşınması mümkün olmaz. Başvurunun süre aşımı nedeniyle reddedildiği hallerde durum böyledir.

B. Başvuruların Kayıttan Düşürülmesi

Başvuruların kayıttan düşürülmesi ile ilgili olarak Sözleşmede iki farklı hüküm bulunmaktadır. Bunlardan biri özel hüküm niteliğinde olan Sözleşmenin dostane çözüme ilişkin 39. maddesi, diğeri ise bu konudaki genel hüküm olan Sözleşmenin 37. maddesidir. Aşağıda öncelikle genel hüküm, ardından da dostane çözüme ilişkin özel hüküm incelenecektir.

1. Sözleşmenin 37. Maddesi Kapsamında Kayıttan Düşürme

Sözleşmenin 37. maddesinin ilk fıkrası Mahkemeyi başvuruları kayıttan düşürme yetkisi ile donatmaktadır. Bu hükme göre başvuruların kayıttan düşürülmesi üç halde mümkündür. Bunlardan ilki 37. maddenin 1. fıkrasının (a) bendinde düzenlenen başvuru sahibinin başvurusunu takip etme niyetinde olmaması halidir. Başvurunun geri alındığı hallerde başvurunun takip edilmek istenmediği açıktır.¹⁵³ Ancak başvurunun açıkça geri alınmadığı hallerde de du-

---

¹⁵² Tezcan / Erdem / Sancakdar / Önok, İnsan Hakları, s. 594.

¹⁵³ AİHM (3. Daire), Fazilet Partisi ve Kutan / Türkiye Davası'na ilişkin 27.04.2006 tarih ve 1444/02 başvuru numaralı karar.

ruma göre aynı sonuca ulaşılabilir. Sözgelimi başvuranın Mahkemece belirlenen süre içinde Mahkemenin yazılarına cevap vermemesi halinde, Mahkeme öncelikle Sözleşmenin ilgili maddesine atıfta bulunarak başvurunun kayıttan düşürülebileceğini başvurana bildirir. Başvuran buna rağmen cevap vermezse, Mahkeme bu durumdan başvurunun takip edilmek istenmediği sonucunu çıkarabilir ve başvuruyu kayıttan düşürebilir.¹⁵⁴ İhtüzüğün 43. maddesinin 2. fıkrasına göre devlet başvurularında başvuran devletin başvuruyu takip etme niyetinde olmadığını bildirmesi üzerine başvurunun kayıttan düşürülebilmesi için, ilgili diğer sözleşmecî devlet veya devletlerin de bu durumu kabul etmeleri gerekir.

Başvuruların kayıttan düşürülebileceği ikinci hal, başvurunun temelinde yatan uyuşmazlığın çözümlenmesidir. Bu hüküm Sözleşmenin 37. maddesinin ilk fıkrasının (b) bendinde yer almaktadır. Uyuşmazlığın çözümü ile sonuçlanan yaygın bir uygulama başvuran ile ilgili devlet arasında yapılan bir sulh mahiyetindeki dostane çözümdür ki, bu konu Sözleşmenin 39. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir ve aşağıda ayrıca incelenecektir. Bunun dışında kalan hallerde de uyuşmazlığın çözümü gerekçesiyle başvurunun kayıttan düşürülmesi mümkündür. Bunun için başvuruya sebebiyet veren olayların ortadan kalkması ve bu durumun sebebiyet verdiği zararların telafi edilmesi gerekir. Bu bağlamda bir devletin kanuni bir düzenleme yoluyla başvuru konusu uyuşmazlığı çözüme kavuşturması ve başvurana Sözleşmeye uygun bir tazminat imkanı tanınması başvurunun kayıttan düşürülmesine sebep teşkil edebilir.¹⁵⁵

Sözleşmenin 37. maddesinin ilk fıkrasının (c) bendine göre başvurunun kayıttan düşürülebileceği son hal, Mahkemece tespit altına alınan başka bir sebepten dolayı başvurunun incelenmesine devam edilmesinin herhangi bir haklı nedene dayanmamasıdır. Bu düzenleme ile Mahkemeye geniş bir takdir yetkisi tanınmakta ve 37. maddenin ilk fıkrasının ilk iki bendi kapsamına girmeyen hallerde de başvuruların kayıttan düşürülmesine imkan tanınmaktadır. Bu bent hükmü kapsamında en yaygın olarak karşılaşılan durum başvuru sahibinin ölmesidir. Ancak ölenin yakınları veya mirasçıları gibi yargılamayı devam ettirme yetkisine sahip olan kişilerin bu yetkilerini kullanmak istemeleri halinde, başvuru kayıttan düşürülmez. Aynı durum tüzel kişiler için de geçerlidir.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ AİHM (1. Daire), Yakan / Türkiye Davası'na ilişkin 19.09.2000 tarih ve 43362/98 başvuru numaralı karar; AİHM (1. Daire), Michalis Artemi ve Panos Gregory / Kıbrıs ve Diğerleri Davası'na ilişkin 30.09.2010 tarih ve 35524/06 başvuru numaralı karar.

¹⁵⁵ Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 37, Rn. 5 vd.

¹⁵⁶ Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 37, Rn. 8 vd.; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 37, Rn. 7.

Aleyhine başvuruda bulunulan devletin tek taraflı olarak hak ihlalini ve başvurucuya tazminat ödemeyi kabul ettiği hallerde de başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verilebilmektedir. Başvurucunun yargılamayı devam ettirmek istemesi de böyle bir karar alınmasına engel olarak görülmemektedir.¹⁵⁷

Başvuruların kayıttan düşürülmesine Sözleşmenin 37. maddesinin ilk fıkrasının ikinci cümlesi ile önemli bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre Sözleşme ve ek protokollerle belirlenen insan haklarına saygının gerekli kıldığı hallerde Mahkeme başvuruyu incelemeye devam eder. AİHM içtihatlarına göre Sözleşmenin temel amacı bireylere hukuki koruma sağlanması olsa da, önemli konuları karara bağlamak ve insan haklarının korunması alanında genel standartlar geliştirmek de Sözleşme ile getirilen sistemin amaçları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda kamuyu ilgilendiren önemli bir konunun ele alındığı hallerde, başvurunun ölmesi ve yargılamayı devam ettirme yetkisine sahip başka bir kişinin bulunmaması dahi Mahkemenin yargılamaya devam etmesine engel değildir.¹⁵⁸

Sözleşmenin 37. maddesinin 2. fıkrasına göre Mahkeme koşulların bunu haklı kıldığı kanısında ise, bir başvurunun yeniden kayda alınmasına karar verilebilir. Burada önemli olan insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun yeniden kayda alınmasını gerektirip gerektirmediğidir.¹⁵⁹ Başvurunun Sözleşmenin 37. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre kayıttan düşürülmesine rağmen başvuranın aslında davasını takip etmek istediği, ancak buna imkan bulamadığı hallerde durum böyledir.¹⁶⁰ Bir devletin tek taraflı olarak hak ihlalini ve tazminat ödemeyi kabul etmesi üzerine başvurunun kayıttan düşürülmesinden sonra, ilgili devletin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde de 37. maddenin 2. fıkrasına göre yargılamaya yeniden başlanabilir.¹⁶¹ Aynı durum hemen aşağıda incelenecek olan dostane çözüm üzerine kayıttan düşürülen başvurular için de geçerlidir.¹⁶²

---

¹⁵⁷ AİHM (Büyük Daire), Tahsin Acar / Türkiye Davası'na ilişkin 06.05.2003 tarih ve 26307/95 başvuru numaralı karar, Nr. 75. Konu hakkındaki tartışmalar için bkz. Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 37, Rn. 13 vd.

¹⁵⁸ Bkz. AİHM (1. Daire), Karner / Avusturya Davası'na ilişkin 24.07.2003 tarih ve 40016/98 başvuru numaralı karar, Nr. 25 vd.; Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 37, Rn. 9; Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 37, Rn. 21.

¹⁵⁹ Cremer, Entscheidung und Entscheidungswirkung, s. 1717 vd.

¹⁶⁰ AİHM (2. Daire), Joseph Nehru / Hollanda Davası'na ilişkin 27.08.2002 tarih ve 52676/99 başvuru numaralı karar; Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 37, Rn. 31.

¹⁶¹ AİHM (Büyük Daire), Tahsin Acar / Türkiye Davası'na ilişkin 06.05.2003 tarih ve 26307/95 başvuru numaralı karar, Nr. 76; Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 37, Rn. 31.

¹⁶² Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 39, Rn. 10.

2. Dostane Çözüm Kapsamında Kayıttan Düşürme

Sözleşmenin 39. maddesi başvuru konusu uyuşmazlığın tarafların kendi aralarında anlaşması yoluyla sonlandırılabilceğini hüküm altına almaktadır. Dostane çözüm sulh müessesesine benzese de, bazı yönlerden sulh sözleşmesinden ayrılmaktadır. Sulh sözleşmesi ilgili bulunduğu davayı sona erdirirken,¹⁶³ dostane çözüm tek başına bu sonucu doğurmaz. Dostane çözümde taraflar arasındaki anlaşmanın Mahkeme tarafından da incelenmesi gerekir. Yapılan incelemede tarafların üzerinde anlaştığı çözümün insan haklarına saygı ilkesi ile uyum içinde olduğunun görülmesi halinde başvuru kayıttan düşürülebilir. Dolayısıyla yargılamaya son veren işlem dostane çözümün kendisi değil, bu çözüm üzerine Mahkemece alınan karardır.¹⁶⁴ Zira Sözleşmenin 39. maddesinin birinci fıkrası dostane çözümün insan haklarına saygı ilkesine dayanması gerektiğini, üçüncü fıkrası ise dostane çözüm durumunda olayların ve üzerinde uzlaşılan çözümün kısa bir özetini içeren bir kararla başvurunun Mahkemece kayıttan düşürüleceğini hüküm altına almaktadır.

Dostane çözüm ile kural olarak ilgili devletin Sözleşmeye aykırı bir eylem veya işlemde bulunduğu değil, yalnızca devletin başvurucuya belli bir edimde bulunacağı hüküm altına alınmaktadır. Bu edim çoğu zaman belli bir miktar paranın başvurucuya ödenmesinden ibarettir. Ancak dostane çözüm ile bir malın iadesinin, cezanın infazından vazgeçilmesinin, cezanın tümünden veya kısmen affedilmesinin ya da bir konudaki mevzuatın değiştirilmesini öngören yükümlülüğün hüküm altına alınması da mümkündür.¹⁶⁵ Sözleşme dostane çözümün içeriğine ve şekline ilişkin herhangi bir hükme yer vermemektedir. Ancak demin de söylendiği gibi, ulaşılan çözümün insan haklarına saygı ilkesi ile uyum içinde olması şarttır. Aksi takdirde tarafların anlaşması yargılamanın sona ermesi ile sonuçlanmaz ve Mahkeme başvuruyu incelemeye devam eder.¹⁶⁶

Sözleşmenin 39. maddesinin 2. fıkrasına göre yargılamanın dostane çözümle sonuçlanması amacıyla yapılan işlemler gizlidir. Dolayısıyla tarafların müzakereler sırasında yapılan açıklamalar hakkında üçüncü kişilere bilgi verme yetkileri bulunmamaktadır. İhtüzüğün 62. maddesinin 2. fıkrasına göre dostane çözüm görüşmeleri tarafların çekişmeli yargıdaki iddia ve savunma-

---

¹⁶³ Bkz. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, m. 315.

¹⁶⁴ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 39, Rn. 11; Bilir, AİHM'nin Yapısı, s. 151.

¹⁶⁵ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 39, Rn. 3; Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 39, Rn. 8.

¹⁶⁶ Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 39, Rn. 9.

larını etkilemez. Yargılamada dostane çözüm görüşmeleri sırasında yapılan yazılı veya sözlü bildirimler ile öneri veya kabuller zikredilemez ve bunlara dayanılmaz. Bu hükümlere aykırı hareket edilmesi halinde, Mahkeme başvuru hakkının kötüye kullanıldığını tespit altına alabilir.¹⁶⁷

Sözleşmenin 39. maddesinin ilk fıkrası Mahkemenin yargılamanın her aşamasında başvurunun dostane çözüm ile sonuçlanmasını sağlamak üzere taraflara yardımcı olabileceğini hüküm altına almaktadır. İhtüzüğün 62. maddesi ise Mahkemeyi bu amaçla taraflarla bağlantıya geçmekle ve dostane çözümü kolaylaştırmak için uygun görülen tedbirleri almakla görevlendirmektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda dostane çözümün sağlanması ve diğer şartların da mevcut olması halinde, Mahkeme başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verir ve Sözleşmenin 39. maddesinin 4. fıkrası uyarınca bu karar dostane çözümün icrasını denetlemekle görevli makam olan Bakanlar Komitesine gönderilir. Görüşmelerin herhangi bir sebeple başarıya ulaşmaması kural olarak yargılamanın devam etmesi sonucunu doğursa da, ilgili devlet Sözleşmenin 37. maddesinin ilk fıkrasının (c) bendi uyarınca yargılamanın sona ermesini sağlamak amacıyla tek taraflı beyanda bulunabilir. İhtüzüğün 62/A maddesi ile düzenlenen bu duruma yukarıda değinilmiştir.¹⁶⁸

C. Başvurunun Esastan Karara Bağlanması

Mahkemeye yapılan başvuruların ilk inceleme aşamasında reddedilmesini veya başvurunun kayıttan düşürülmesini gerektiren bir sebebin bulunmaması durumunda Mahkeme başvurucunun iddiaları hakkında gerekli yargılamayı yapar ve bir karar verir. Bu kararın iki yönde olması mümkündür. Mahkeme başvurucunun iddiasının aksine ilgili devletin Sözleşme hükümlerini ihlal etmediği kanaatinde ise, bu durumu tespit altına alarak başvuruyu reddeder. Buna karşın Mahkeme ihlal iddiasının doğru olduğu kanaatine varırsa, Sözleşmenin ilgili maddesinin ihlal edildiğini hüküm altına almak suretiyle başvuruyu kabul eder. İhlal iddialarının kısmen kabulü ve kısmen reddi de mümkündür.

Başvurunun esastan kabulü durumunda başvuru lehine tazminat ödenmesine de karar verilebilir. Sözleşmenin 41. maddesi uyarınca Sözleşme veya protokollerin ihlal edildiği karar altına alınır ve ilgili sözleşmecinin devleti iç hukuku ihlalin olumsuz sonuçlarını tam olarak ortadan kaldıramıyorsa, Mah-

---

¹⁶⁷ Bkz. yukarıda 127. dipnotun bulunduğu yer. Ayrıca bkz. Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 39, Rn. 8.

¹⁶⁸ Bkz. yukarıda 157. ve 161. dipnotların bulunduğu yer. Konu hakkında bkz. Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 39, Rn. 9.

kemece gerekli görülmesi halinde, hak ihlaline uğrayan tarafa uygun bir tazminat ödenmesi hüküm altına alınabilir. Bu hüküm uyarınca başvuru tazminat ödenmesine karar verilebilmesi için bazı şartların mevcut olması gerekir. Bunlardan bir kısmı sorumluluk hukukunun genel şartlarından oluşmaktadır ki, bu şartlar bir hak ihlalinin varlığı, zarar ve illiyet bağından oluşmaktadır. Sözleşmenin 41. maddesine göre bu genel şartların dışında ayrıca bazı özel şartların da mevcut olması gerekir. Bunlardan ilki kişinin maruz kaldığı zararın ilgili devlet hukukuna göre karşılanamaması veya eksik karşılanmasıdır. Mahkemeye başvurulabilmesi için iç hukuk yollarının tüketilmesi şart olduğundan, kural olarak bu şartın mevcudiyetinden hareket edilir.

Hak ihlaline uğrayan kişi lehine tazminata hükmedilebilmesi için mevcut olması gereken diğer bir özel şart da tazminatın Mahkemece gerekli görülmesidir. Sözleşmenin 41. maddesinde yer alan “gerekli ise” (*if necessary*) ifadeyle başvuran tarafın tazminatın hüküm altına alınması konusunda herhangi bir hakka sahip olmadığı, buna karşın Mahkemenin bu konuda takdir yetkisine sahip olduğu ifade edilmek istenmektedir. Başka bir ifadeyle hak ihlali ile sorumluluk için gerekli şartlar mevcut olsa bile Mahkeme gerekli görmezse ilgili kişiler lehine tazminata hükmetmeyebilir. Tazminata hükmedip hükmetme konusunda takdir yetkisine sahip olan Mahkeme aynı yetkiye tazminatın miktarını belirleme konusunda da sahiptir. Yani Mahkeme zararın tümü yerine bir kısmının tazminine de karar verebilir.¹⁶⁹

Başvurunun esastan kabul edilmesi halinde hüküm altına alınabilecek tazminat hem maddi hem de manevi zarar dikkate alınarak hesaplanabilir. Tüzel kişiler ve tüzel kişiliği haiz olmayan kişi toplulukları lehine de manevi tazminata hükmedilebilir.¹⁷⁰ Maddi ve manevi zararın dışında hak ihlaline uğrayan kişi lehine yargılama giderlerine de hükmedilebilir. Gerçi Sözleşmenin 50. maddesine göre Mahkemenin yargılama giderleri Avrupa Konseyi tarafından karşılanır. Ancak buna rağmen başvuran kişinin AİHM önündeki yargılama dolayısıyla birtakım giderlerle karşı karşıya kalması mümkündür. Bu tür giderlere vekalet masrafları ile tercüme giderleri örnek gösterilebilir.¹⁷¹ Bu giderler ile bunların dışında kalan ve ulusal yargı mercileri tarafından yapılan yargılama-

---

¹⁶⁹ Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 41, Rn. 18 vd.

¹⁷⁰ AİHM (Büyük Daire), Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) / Türkiye Davası'na ilişkin 08.12.1999 tarih ve 23885/94 başvuru numaralı karar, Nr. 55 vd.; AİHM (5. Daire), Bulgaristan Holy Synod Ortodoks Kilisesi / Bulgaristan Davası'na ilişkin 16.09.2010 tarih ve 412/03 ve 35677/04 başvuru numaralı karar, Nr. 34 vd.; Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 41, Rn. 14; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 99.

¹⁷¹ Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 100.

lar dolayısıyla meydana gelen giderlerin de Sözleşmenin 41. maddesi kapsamında tazmin edilmesi mümkündür.¹⁷² Tazminata hükmedilebilmesi için kural olarak ilgili kişinin bu yönde bir talepte bulunmuş olması gerekir.¹⁷³ Lehine tazminata hükmedilecek olan kişi hak ihlaline uğrayan kişidir ki, bu da kural olarak başvuran kişidir. Kişilerin maruz kaldığı bir hak ihlalinin Sözleşmenin 33. maddesi kapsamında bir devlet başvurusuna konu yapılması halinde, hak ihlaline uğramakla birlikte başvuran sıfatına sahip olmayan kişiler lehine de tazminata hükmedilebilir.¹⁷⁴

Mahkeme tarafından tesis edilen kesin kararlar şekli ve maddi anlamda kesin hüküm¹⁷⁵ teşkil ederler. Yani bunların yeniden denetime tabi tutulması veya değiştirilmesi talep edilemez,¹⁷⁶ bu kararlarla hüküm altına alınan hususlar bağlayıcıdır. Mahkeme kararları kural olarak yalnızca taraflar açısından bağlayıcı bir etkiye sahiptir. Sözleşmenin 46. maddesinin ilk fıkrası da bu duruma işaret etmektedir. Ancak konu hakkındaki genel kurallar uyarınca Sözleşmenin 36. maddesi kapsamında davaya katılan devlet veya kişilerin de kararla bağlı oldukları kabul edilmektedir. Ayrıca pilot kararların¹⁷⁷ söz konusu olduğu hallerde Mahkeme kararları daha geniş kitleler hakkında hüküm ve sonuç doğurabilmektedir.¹⁷⁸

Mahkeme kararları ile yalnızca Sözleşmeye aykırılığın tespiti ve şartları mevcutsa tazminat ödenmesi hüküm altına alınabilir. Mahkeme sözleşmeci devletlerin yasama, yürütme veya yargı organlarına ait düzenleme, işlem veya kararlarını kaldırma veya bozma yetkisine sahip değildir. Dolayısıyla Mahkemece tesis edilen bir mahkumiyet kararı ilgili devlete ait bir yasal düzenlemenin, idari işlem veya eylemin ya da yargı kararının Sözleşmeye aykırı olduğunu hüküm altına almış olsa bile, bunlar kendiliğinden hükümsüz kalmaz ve hukuk dünyasından silinmez. Ancak Sözleşmenin 46. maddesinin ilk fıkrası uyarınca sözleşmeci devletler kesinleşmiş Mahkeme kararlarına uymayı taahhüt ettik-

---

¹⁷² Peters / Altwicker, Europäische, s. 288.

¹⁷³ Wenzel, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 41, Rn. 20.

¹⁷⁴ AİHM (Büyük Daire), Kıbrıs / Türkiye Davası'na ilişkin 12.05.2014 tarih ve 25781/94 başvuru numaralı karar, Nr. 42 vd.

¹⁷⁵ Kesin hüküm ilkesi hakkında bkz. Muratoğlu, Devletin, s. 191 vd.

¹⁷⁶ Sözleşmede yer almamakla birlikte İhtüzüğün 80. maddesi AİHM tarafından tesis edilen yargı kararlarının düzeltilmesi talebinde bulunabileceğini hüküm altına almaktadır. Madde başlığında "bir hükmün düzeltilmesi" (*revision of a judgment*) ifadesi kullanılsa da burada hüküm altına alınan husus mahiyeti itibarıyla yargılamanın yenilenmesi müessesidir. Konu hakkında bkz. Gözübüyük / Gölcüklü, AİHS, s. 122.

¹⁷⁷ Konu hakkında bkz. Baysal, Başvuruların İncelenme Süreci, s. 40 vd.; Yıldırım, 6384 Sayılı, s. 1733 vd.; Hamdemir, Bireysel Başvuru, s. 370 vd.

¹⁷⁸ Breuer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 46, Rn. 31.

lerinden, Sözleşmeye aykırılığın ilgili devletçe giderilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Sözleşmeye aykırılığın ne şekilde giderileceği ise kural olarak Sözleşmeciler devletlerin takdirindedir.¹⁷⁹

Mahkeme kararlarının ve dolayısıyla Sözleşme hükümlerinin uygulanması amacıyla Sözleşmeciler devletlerin farklı şekillerde hareket etmesi mümkündür. Sözleşmeye aykırılığın yasal bir düzenlemeden kaynaklanması halinde, ilgili yasal düzenlemenin değiştirilmesi, kaldırılması veya Sözleşmeye uygun yorum yoluyla Sözleşmeye aykırılığın giderilmesi mümkündür. Sözleşmeye aykırılığın sebebi bir idari işlem ise, bu işlem kaldırılabilir veya geri alınabilir. Buna karşın Sözleşmeye aykırılık bir yargı kararına dayanıyorsa, yargı bağımsızlığı ve yargı kararlarının sahip olduğu özellikler nedeniyle bir devletin ilgili yargı kararının kesin hüküm özelliğini ortadan kaldırması kural olarak mümkün değildir. Bununla birlikte sözleşmeciler devletler Sözleşmeye aykırılığı hüküm altına alınmış yargı kararlarına karşı iadei muhakeme yolunu açabilir veya Sözleşmeye aykırı yargılama usullerine ilişkin yasal düzenlemelerde gerekli uyarlamaları yapabilirler. Devletlerin bu şekilde hareket etmeleri kimi zaman Sözleşmeden kaynaklanan bir zorunluluk olarak da ortaya çıkabilir.¹⁸⁰

IX. Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan hakları alanında ortaya çıkan en önemli gelişme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin imza altına alınması olmuştur. Sözleşmenin temel özelliği bir Mahkeme teşkilatına yer vermesi ve bireylerin sözleşmeciler devletlere karşı Mahkeme nezdinde hak iddiasında bulunmasına imkan tanımasıdır. Sözleşme ile hüküm altına alınan bir hakkın sözleşmeciler devletlerce ihlal edildiğinin Mahkemece hüküm altına alınması halinde, ilgili devlet ihlalden kaynaklanan hak kaybını telafi etmekle yükümlü tutulabilmekte, bu şekilde temel hak ve hürriyetler uluslararası alanda koruma altına alınmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Sözleşmeyi ve Sözleşmeye ek protokollerden önemli bir kısmını imzalamış ve yürürlüğe koymuştur. Onaylanması kanunla uygun bulunan bu düzenlemeler Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası uyarınca kanunlar karşısında uygulanma önceliğine sahip olup, bunların Anayasa Mahkemesince iptali talebinde bulunulması

---

¹⁷⁹ Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 46, Rn. 22 vd.; Breuer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 46, Rn. 34 vd.; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 102 vd.; Karaaslan, AİHM'nin Yapısı, s. 124 vd.; Bilir, AİHM'nin Yapısı, s. 153.

¹⁸⁰ Bkz. Meyer-Ladewig, EMRK, Art. 46, Rn. 27 vd.; Breuer, in: Karpenstein / Mayer, EMRK, Art. 46, Rn. 34 vd.; Grabenwarter / Pabel, Europäische, s. 104; Kılınc, AİHM Kararlarının infazı, s. 251 vd., 259 vd.

mümkün değildir. Bu nedenle Sözleşme hukukumuzun önemli kaynaklarından biridir. Sözleşme ve ek protokollerle hüküm altına alınan hak ve özgürlüklerin ihlal edilip edilmediği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince karara bağlanmaktadır. Mahkemenin kuruluşu, görevleri ve çalışma usulü gibi hususlar esasen Sözleşme ile belirlenmekle birlikte, bu konularda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtüzüğü'nde de düzenlemeler mevcuttur. Sözleşmenin amacına ulaşabilmesi ve Sözleşme ile garanti altına alınan haklardan faydalanılabilmesi bu tür konuların da titizlikle incelenmesini ve dikkate alınmasını gerektirir. Unutulmamalıdır ki, Sözleşmeyle tanınan haklar ancak usulü dairesinde kullanılabilir ve usul hükümlerine önem verilmemesi esasın kaybedilmesi ile sonuçlanabilir.

◆◆◆

KAYNAKÇA

Adalet Bakanlığı: Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

Akay, Seda: Etkili Bir İnsan Hakları Mekanizması İçin: AİHS Sisteminde Hükümlerin İcrasının Denetimi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 16, Güz: 2009, s. 117 - 134.

Baysal, Mustafa: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince Başvuruların İncelenme Süreci ve Sürecin Etkin Kılınmasına Yönelik Uygulamalar: Sağlam, Mustafa (Editör), Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi), 2. Baskı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2013, s. 19 - 46.

Bilir, Faruk: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 55, Yıl: 2006, Sayı: 1, s. 135 - 156.

Breuer, Marten: Kommentierung zu Art. 46 EMRK, in: Karpenstein, Ulrich / Mayer, Franz C.: EMRK, Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Kommentar, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2015.

Council of Europe: <http://www.coe.int/> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

Cremer, Hans-Joachim: Entscheidung und Entscheidungswirkung, in: Grote, Rainer / Marauhn, Thilo (Hrsg.), EMRK / GG, Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz, Mohr Siebeck, Tübingen 2006, Kapitel 32: s. 1704 - 1771.

Çınar, İbrahim: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü: Sağlam, Mustafa (Editör), Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi), 2. Baskı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2013, s. 165 - 224.

Durmaz, Cüneyt: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Başvuruların Ayırıştırılması ve Tek Hakim Formasyonu: Sağlam, Mustafa (Editör), Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi), 2. Baskı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2013, s. 47 - 69.

Durmaz, Cüneyt: Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri: Sağlam, Mustafa (Editör), Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi), 2. Baskı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2013, s. 225 - 246.

Ehlers, Dirk: Allgemeine Lehren der EMRK, in: Ehlers, Dirk (Hrsg.), Europäische Grundrechte und Grundfreiheiten, 3. Auflage, De Gruyter Recht, Berlin 2009, s. 25 - 80.

Ekinci, Hüseyin: Kabul Edilebilirlik Kriterleri: Sağlam, Mustafa (Editör), Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi), 2. Baskı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2013, s. 109 - 164.

Erol, Ahmet: Örnek Bir Karar Işığında 6384 Sayılı Yasanın Kapsamı ve Etkin Sonuç Sağlayıp Sağlayamayacağı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Kasım - Aralık 2013, Yıl: 26, Sayı: 109, s. 129 - 140.

European Court of Human Rights: <http://echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

Frantz, Christiane / Martens, Kerstin: Nichtregierungsorganisationen (NGOs), VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2006.

Frowein, Jochen Abr. / Peukert, Wolfgang: Europäische Menschenrechtskonvention, EMRK-Kommentar, 3. Auflage, N. P. Engel Verlag, Kehl am Rhein 2009.

Gözlügül, Said Vakkas / Poyraz, Yasin: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında 15 ve 16 Nolu Ek Protokollerle Öngörülen Reform, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Ocak 2015, Yıl: 6, Sayı: 20, s. 59 - 86.

Gözübüyük, A. Şeref / Gölcüklü, Feyyaz: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, 8. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2009.

Grabenwarter, Christoph / Pabel, Katharina: Europäische Menschenrechtskonvention; Ein Studienbuch, 5. Auflage, Verlag C. H. Beck, München; Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel; Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2012.

Hamdemir, Berkan: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.

HUDOC – European Court of Human Rights: İlgili dipnot metninde farklı bir kaynak gösterilmeyen AİHM kararları Mahkeme kararlarının yayımlandığı <http://hudoc.echr.coe.int/> internet adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

Karaaslan, Erol: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Yargılama Yöntemi, Ankara Barosu Dergisi, 2004/3, s. 107 - 130.

Karpenstein, Ulrich / Johann, Christian: Kommentierung zu Art. 33 EMRK, in: Karpenstein, Ulrich / Mayer, Franz C.: EMRK, Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Kommentar, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2015.

Keser, Hayri: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Devletin Pozitif Sorumlulukları, Adalet Yayınevi, Ankara 2014.

Kılınç, Bahadır: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006.

Mayer, Franz C.: Einleitung, in: Karpenstein, Ulrich / Mayer, Franz C.: EMRK, Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Kommentar, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2015.

Meyer-Ladewig, Jens: EMRK, Europäische Menschenrechtskonvention, Handkommentar, 3. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2011.

Muratoğlu, Tahir: Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türk Hukuku, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFİM) 2011, Cilt: LXIX, Sayı: 1 - 2, Prof. Dr. İl Han Özyay'a Armağan, s. 735 - 773.

Muratoğlu, Tahir: Devletin Yargısal Faaliyetlerden Kaynaklanan Sorumluluğu, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.

Öncü, Mehmet: Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Editörler: Altan, Alparslan / Yıldırım, Engin / Tercan, Erdal / Tülen, Hikmet / Çoban, Ali Rıza, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2012, s. 373 - 407.

Partsch, Karl Josef: Die Entstehung der europäischen Menschenrechtskonvention, ZaöRV (Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht) 15 (1954), s. 631 - 660.

Peters, Anne / Altwicker, Tilmann: Europäische Menschenrechtskonvention; mit rechtsvergleichenden Bezügen zum deutschem Grundgesetz, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2012.

Röben, Volker: Grundrechtsberechtigte und -verpflichtete, in: Grote, Rainer / Marauhn, Thilo (Hrsg.), EMRK / GG, Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz, Mohr Siebeck, Tübingen 2006, Kapitel 5: s. 231 - 265.

Salihpaşaoğlu, Yaşar: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XIII, Yıl: 2009, Sayı: 1-2, s. 253 - 281.

Schäfer, Patrick: Kommentierung zu Art. 34 und 35 EMRK, in: Karpenstein, Ulrich / Mayer, Franz C.: EMRK, Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Kommentar, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2015.

Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Sancakdar, Oğuz / Önok, Rifat Murat: İnsan Hakları El Kitabı, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

Thienel, Tobias: Kommentierung zu Art. 47 EMRK, in: Karpenstein, Ulrich / Mayer, Franz C.: EMRK, Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Kommentar, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2015.

Turabi, Selami: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.

United Nations: <http://www.un.org/> (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

Wenzel, Nicola: Kommentierung zu Art. 37, 38, 39 und 41 EMRK, in: Karpenstein, Ulrich / Mayer, Franz C.: EMRK, Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Kommentar, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2015.

Yıldırım, Zeki: 6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XVII, Yıl: 2013, Sayı: 1-2, s. 1725 - 1756.